

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ
ІНСТИТУТ СУЧАСНОГО МИСТЕЦТВА
КАФЕДРА РЕЖИСУРИ ТА АКТОРСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ІМЕНІ
НАРОДНОЇ АРТИСТКИ УКРАЇНИ ЛАРИСИ ХОРОЛЕЦЬ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

на тему:

**«ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ ЗАСОБАМИ
СЦЕНІЧНОГО МИСТЕЦТВА»**

Виконав студент II курсу
групи МСМ 11-21з,
спеціальності 026
«Сценічне мистецтво»

Чуліба Каріна Олексіївна

Науковий керівник:
доктор культурології, доцент,
професор кафедри режисури та акторської майстерності ім. Народної
артистки України Лариси Хоролець НАКККіМ
Погребняк Галина Петрівна

Рецензент:
кандидат мистецтвознавства, доцент,
ІМФЕ імені М.Т.Рильського НАН України
Росляк Р.В.

Допустити до захисту
Протокол засідання кафедри
від «__» _____ 20__ р. №____
Завідувач кафедри
_____ проф. Гирич В.С.

Київ-2022

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. СЦЕНІЧНЕ МИСТЕЦТВО В СИСТЕМІ ТВОРЧОГО ТА ОСВІТНЬОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	7
1.1. Театралізована діяльність як фактор творчого розвитку дітей дошкільного віку.....	7
1.2. Театрально-ігрова діяльність у формуванні та розвитку творчих здібностей.....	13
1.3. Творчий та ментально-емоційний розвиток особистості дитини засобами сценічного мистецтва.....	24
РОЗДІЛ II. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВАДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ З РОЗВИТКУ ЗДІБНОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ СЦЕНІЧНОГО МИСТЕЦТВА	39
2.1. Розвиток творчого потенціалу школярів засобами сценічного мистецтва.....	39
2.2. Шкільний театр як спосіб провадження розвиваючої творчої діяльності.....	47
2.3. Сценічні народні ігри і фольклор у формуванні творчих здібностей	63
2.4. Роль режисера – педагога та репертуару у формуванні творчих здібностей дітей.....	68
ВИСНОВКИ.....	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	82

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Виховання та розвиток дітей є одним з ключових об'єктів педагогіки та психології. На сьогодні наявна величезна кількість методів і засобів розвитку дітей всіх вікових категорій. Мистецтво є важливою ланкою у розвитку дітей, становленні їх соціальної ролі, спілкуванні з оточуючим світом, розуміння навколишнього середовища, суспільства, історії та культури. Сценічне мистецтво є універсальною категорією, яка підвладна дитині з найменшого віку, оскільки, наприклад, акторська гра та театр мають суттєву схожість з характерними для цього віку іграми. Для дітей шкільного або підліткового віку театральна діяльність є осередком самовираження, позбавлення комплексів та затисків. Також сценічне мистецтво передбачає формування у дітей необхідних «soft skills», навиків чіткого мовлення, сталого формулювання своїх думок, голосоведення та органічної пластики. Сценічне мистецтво дозволяє перетворити класичну дитячу розважальну гру у розвиваючу програму, яка впливає не лише на соціальні чи практичні навички, а й на формування творчих здібностей дітей для подальшої творчої діяльності в різних сферах мистецтва – і музичного, і хореографічного, і образотворчого. Засоби сценічного мистецтва впливають на розвиток дитячої фантазії (як дітей дошкільного віку, так і школярів, і підлітків), уяви, міжособистісної комунікації, розкутості. Також відбувається сприяння розвитку можливостей аналізу життєвих та мистецьких явищ, здатність до критичного та творчого мислення.

Актуальним вбачається також висвітлення особливостей провадження освітньо-творчої діяльності з дітьми дошкільного та шкільного віку, засобів, методів формування та розвитку творчих здібностей дітей, їх особливостей та характерних рис та відмінностей від аналогічної діяльності у класичній педагогіці.

Об'єкт дослідження. Сценічне мистецтво в контексті розвитку дітей.

Предмет дослідження. Формування та розвиток творчих здібностей дітей засобами сценічного мистецтва.

Мета дослідження полягає у висвітленні особливостей формування творчих здібностей дітей засобами сценічного мистецтва.

Для досягнення поставленої мети передбачено вирішення таких *задач*:

1. Проаналізувати театралізовану діяльність як фактор творчого розвитку дітей дошкільного віку.
2. Показати театральну-ігрову діяльність у формуванні та розвитку творчих здібностей.
3. Виявити творчий та ментально-емоційний розвиток особистості дитини засобами сценічного мистецтва.
4. Охарактеризувати розвиток творчого потенціалу школярів засобами сценічного мистецтва.
5. Дослідити шкільний театр як спосіб провадження розвиваючої творчої діяльності.
6. Визначити роль сценічних народних ігор і фольклору у формуванні творчих здібностей

Методи дослідження. У роботі застосовано як емпіричні (спостереження, порівняння, узагальнення), так і теоретичні методи наукового аналізу:

- історико-культурний підхід – для аналізу понятійно-категоріального апарату та дослідження елементів та етапів формування впливу сценічного мистецтва на розвиток дітей;

- аналітичний метод – для виявлення специфічних рис творчої та освітньої діяльності у сфері сценічного мистецтва із дітьми різних вікових категорій;

- порівняльний метод – для пошуку спільного та відмінного в засобах та методах формування творчих здібностей дітей за допомогою сценічного мистецтва.

Джерельною базою дослідження є наукові праці (статті, дисертації), рецензії, тлумачні словники, зведені друковані видання з акторської майстерності, театру, психології, педагогіки, режисури.

Наукова новизна дослідження полягає в узагальненні і систематизації наявних на сьогодні матеріалів щодо розвитку творчих здібностей дітей засобами сценічного мистецтва, висвітленні їх впливу та значення.

Уперше:

- актуалізовано сутність та зміст формування творчих здібностей дітей засобами сценічного мистецтва.

Набуло подальшого розвитку:

- Висвітлення особливостей, проблем та шляхів їх вирішення у формуванні творчих здібностей дітей засобами музичного мистецтва.

Хронологічні межі дослідження охоплюють другу половину ХХ - початок ХХІ століття.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути використані у наукових пошуках, в сучасній практичній акторській майстерності та режисурі, педагогіці, а також при навчанні молодих режисерів, акторів та педагогів у закладах вищої і фахової передвищої освіти.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження обговорювались на Одинадцятій міжнародній науково-практичній конференції «Діяльність продюсера в культурно-мистецькому просторі ХХІ століття: розмаїття, взаємодія, єдність» (Київ, 2021), Шостій Всеукраїнській конференції молодих вчених, аспірантів та магістрантів «Культура і мистецтво: Сучасний науковий вимір» (Київ, 2022).

Публікації.

Чуліба К.О. Вплив шкільного театру на формування і розвиток творчого та особистісного потенціалу дітей // Діяльність продюсера в культурно-

мистецькому просторі ХХІ століття: розмаїття, взаємодія, єдність. Зб. наукових праць / Упор., наук. ред., відп. за вип. : С. Садовенко. Київ : НАКККіМ, 2022. С.181-183

Чуліба К.О. Формування та розвиток творчого потенціалу дітей засобами шкільного театру // Культура і мистецтво: сучасний науковий вимір : матеріали VI Всеукраїнської наук. конф. молодих вчених, аспірантів та магістрів, 3 листопада 2022 р. М-во культ. України; Нац. акад. кер. кадрів культ. і мистец. Київ: НАКККіМ, 2022. С.130-131.

РОЗДІЛ I. СЦЕНЧІНЕ МИСТЕЦТВО В СИСТЕМІ ТВОРЧОГО ТА ОСВІТНЬОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Театралізована діяльність як фактор творчого розвитку дітей дошкільного віку.

У душі кожної дитини таїться бажання вільної театралізованої гри, у якій вона відтворює знайомі літературні сюжети. Саме це активізує його мислення, тренує пам'ять та образне сприйняття, розвиває уяву та фантазію, удосконалює мовлення. Для розвитку виразної мови просто необхідно створення умов, у яких кожна дитина могла б передати свої емоції, почуття, бажання та погляди, як у звичайній розмові, так і публічно, не соромлячись слухачів. Величезну допомогу у цьому надає театралізована діяльність. Театралізована діяльність завжди радує дітей та користується у них незмінною любов'ю. Виховні повноваження театралізованої діяльності широкі, т.к. беручи участь у ній, діти знайомляться з навколишнім світом у всьому його різноманітті через образи, фарби, звуки, а вміло поставлені питання змушують їх думати, аналізувати, робити висновки та узагальнення. З розумовим розвитком тісно пов'язане й удосконалення мови. Саме театралізована діяльність є джерелом розвитку почуттів, глибоких переживань дитини, долучає її до духовних цінностей. Вони розвивають емоційну сферу дитини, змушують її співчувати персонажам, крім того, дозволяють формувати досвід соціальних навичок поведінки завдяки тому, що кожен літературний твір або казка для дітей дошкільного віку завжди мають моральну спрямованість. Улюблені герої стають зразками для наслідування та ототожнення. Здатність дитини до такої ідентифікації з уподобаним чином позитивно впливає формування якостей особистості. Крім того, театралізована діяльність дозволяє дитині вирішувати багато проблемних ситуацій опосередковано від імені будь-якого персонажа. Це допомагає долати боязкість, невпевненість у собі, сором'язливість. Таким чином, театралізована діяльність

допомагає всебічно розвивати дитину та створювати мікроклімат, в основі якого лежить повага до особистості маленької дитини, довірчі стосунки між дорослими та дітьми. Одним з основних засобів розвитку особистості дитини, джерелом її індивідуальних знань та соціального досвіду є предметно-розвиваюче середовище у групі. Предметно-розвиваюче середовище забезпечує як спільну театралізовану діяльність дітей, а й є основою самостійного творчості кожної дитини, своєрідною формою її самоосвіти. Для роботи з цієї проблеми у групі створюються необхідні умови: організований куточок для театралізованих ігор та вистав. У театральному куточку зібрано безліч видів театру: настільний, площинний, пальчиковий, на магніті, на фланелеграфі, реквізит для розігрування сценок та вистав (набір ляльок, ширми для лялькового театру, маски). Є куточок одягу, де діти можуть самостійно підібрати собі костюм. У літературному куточку зберігається дитяча художня література, зокрема книжки-розкладачки, книжки-малюки. Створено куточок мистецтва для самостійної художньої діяльності дітей, музичний куточок, де підібрано різноманітні дидактичні ігри, музичні інструменти. Організували театралізовану діяльність, як у ранкові, так і у вечірні години. Яка була включена до різних освітніх діяльності (музичні, за ізодіяльністю та ін.). Театралізована діяльність, складена на основі розвиваючих програм та методик: Н.Ф. Сорокіною «Театр – творчість – діти», «Організація театралізованої діяльності дошкільнят та молодших школярів» Е.Г. Чурілової; та системи творчих ігор та етюдів А.Є. Антіпін, М.Д. Маханевої та інших авторів, спрямованих на розвиток психомоторних та естетичних здібностей дітей, де театральна гра – це крок до мистецтва, до початку творчої діяльності. Зміст театралізованої діяльності включає; – перегляд лялькових вистав та розмови щодо них; – ігри-драматизації; – розігрування різноманітних казок та інсценувань; – вправи щодо формування виразності виконання (вербальної та невербальної); – вправи щодо соціально-емоційного розвитку дітей. Починаючи з молодшої групи, формуємо вміння дітей до найпростіших прийомів ляльководіння, використовуємо різноманітні настільні театри. Робота починається зі знайомства з ляльками, можливості дітям погратися з ними,

потримати в руках, добре розглянути. Далі питання, з якої казки лялька, пропонується комусь із дітей, розповісти цю казку. Інші діти доповнюють. Розучуються сценки маленькими фрагментами, не домагаючись заучування напам'ять. І цей прийом використовується для того, щоб кожна дитина могла виявити творчість, придумати діалог, знайти виразні інтонації, тобто мета - «розбудити» дитячу фантазію через питання, не даючи готового зразка для наслідування. У роботі використовуються пальчикові ігри, вправи, музично-ритмічні та рухливі ігри, співи, ігри зі словами. Наприклад, вправляючи рух пальців, кистей рук, розвиваючи дрібну моторику та загальну координацію рухів дітей, розвивається мова дітей. Спочатку діти слухають педагога, спостерігають його рухами, потім починають спільно виконувати окремі дії. Потім самі вигадують жести, танцювальні рухи. Рухаючись від простого до складного, поступово вчимо дітей бачити, чути, думати, порівнювати, пробувати. Матеріал організованої діяльності будуємо на синтезі слова, руху та музики. Малята з радістю зображують у невеликих сценках звички тварин, імітуючи їхні рухи, голоси. Приділяється велику увагу відображенню казкових образів тварин, аналізуємо характер руху, інтонації: летить великий і маленький птах, веселі та сумні зайці, сніжинки кружляють, падають на землю. Використовуються вправи з психогімнастики: йде дощ, дме вітер, визирнуло сонечко, налетіла хмара. Пропонуємо дітям іграшки, атрибути для ряження, шапочки звірів для розігрування казок, щоб діти передавали настрій, змінювали міміку. Проводиться індивідуальна робота з дітьми, заохочується участь дітей в інсценуваннях, бажання грати невеликі ролі. Діти вчать правильно називати театральне обладнання, дбайливо щодо нього ставитися, орієнтуватися у просторі зали, ознайомитися з розвитком дії. Оскільки розвиток театралізованої діяльності дітей та накопичення ними емоційно-чуттєвого досвіду – тривала робота, була потрібна участь батьків. Для них ми проводяться консультації, поради, рекомендації. Робота з театралізованої діяльності дозволяє вирішити і багато педагогічних завдань, що стосуються формування інтонаційної виразності мовлення, інтелектуального та художньо-естетичного виховання.

Діти розкріпаються, підвищують свою пізнавальну та творчу активність. В результаті успішно формується довільність поведінки та психічних процесів, що допомагає дітям брати активну участь не тільки у святах та розвагах, використовуючи вміння та навички, набуті в освітній діяльності, а й у самостійній діяльності. Театралізована діяльність дає чудові можливості для розвитку здібностей до творчості. І від того, наскільки були використані ці можливості, багато в чому залежатиме творчий потенціал дорослої людини.

Вітчизняні психологи та педагоги розглядають творчість як самоцінність дитини та її особистісну якість, як діяльність природну та необхідну для розвитку здібностей кожної дитини (Л. А. Венгер, Н. А. Ветлугіна, Л. С. Виготський, А. В. Запорожець, Д. Б. Кабалевський, Н. Н. Поддьяков, Б. М. Теплов та ін) [11]. Актуальність даної роботи виходить з того, що суспільству на сучасному етапі необхідні всебічно розвинені особистості, а для цього необхідно створити умови для розвитку кожної особистості, її інтересів, здібностей і звичайно творчого самовираження в кожному виді діяльності. Театр все це може дати дитині. Але проблема була і залишається - недостатньо використовуються театралізовані ігри у вихованні підростаючого покоління. У дитячих садках іграм-драматизаціям не приділяється належної уваги, цей вид гри часто обходять стороною, не розуміючи його важливості. Аналіз теоретичних досліджень та стану досліджуваної проблеми на практиці дозволив виявити ряд протиріч. До найбільш суттєвих, на наш погляд, можна віднести протиріччя між наявним потенціалом театрального мистецтва в творчому розвитку дитини-дошкільника і недостатнім його застосуванням у практичній діяльності дошкільних закладів. На основі виділеної суперечності було сформульовано проблему дослідження: які психолого-педагогічні умови, що забезпечують розвиток творчості дітей старшого дошкільного віку на основі використання елементів театралізації. Вирішення цієї проблеми було метою нашого дослідження. В останні роки посилюється увага дослідників до вивчення проблеми дитячої творчості в театралізованій діяльності (І. Г. Андрєєва, М. Б. Зацепіна, Є. А. Медведєва, Л. С. Фурміна, О. В. Солнцева та ін.). Проблема розвитку дитячої творчості –

маловивчена, складна та комплексна. Сучасні підходи до її вивчення характеризуються прагненням дослідників до пошуку ефективних шляхів розвитку творчості за умов театралізованої діяльності дітей [37]. На думку С. М. Томчикової, театралізована діяльність дошкільнят – це специфічний вид художньо-творчої діяльності, в процесі якої її учасники освоюють доступні засоби сценічного мистецтва та відповідно до обраної ролі (актора, сценариста), художника-оформлювача, глядача і т. д.), беруть участь у підготовці та розігруванні різного виду театральних вистав, долучаються до театральної культури [8]. Театралізовані ігри назвали так, мабуть, за свою близькість до театральної вистави. Видовище завжди викликає радість, а казковість посилює привабливість гри. Театралізовані ігри – це ігри в театр, сюжетами яких є добре відомі казки або театральні вистави за готовими сценаріями. З іншого боку, гра – це пріоритетний вид дитячого самовираження, а вираження вражень життя – необхідна потреба, закладена у самій природі дитини [9]. Схоплюючи, відбираючи та конкретизуючи побачене в навколишньому світі, дитина через гру поповнює свій життєвий досвід. На основі одержаних вражень у нього з'являється бажання діяти. Театралізовані ігри дають великий простір творчих проявів дитини. Вони розвивають творчу самостійність дітей, спонукають до імпровізації у складанні невеликих оповідань і казок, підтримують прагнення дітей самостійно шукати виразні засоби для створення образу, використовуючи рухи, позу, міміку, різну інтонацію та жест. Включення дитини в дитячу театралізовану діяльність створює величезні можливості для розвитку творчості, а саме:

- забезпечує цілісність та глибину впливу, обумовлену синкретичністю даного феномена, що включає ритмічні, музичні, словесні впливи, а також вплив ігрового простору, посилений ефектом групової діяльності;
- дозволяє створювати ситуацію імпровізаційної дії, яка дає учасникам високий ступінь свободи самовираження;

□ забезпечує безоцінність ситуації, що дозволяє кожному учаснику більш повно та адекватно висловлювати власні почуття, не побоюючись оцінки та порівняння;

□ забезпечує високий рівень включеності у дійство, що відбувається;

□ створює ситуацію вимушеного успіху, сприяє творчому самовираженню, дозволяючи кожному відчувати себе як успішний суб'єкт діяльності;

□ дозволяє символічно змінити реальність у рамках того, що відбувається, створює умови для учасників трупі на моделі реальності навчатися ефективним способам поведінки та взаємодії;

□ створює атмосферу колективного естетичного переживання, що є значним чинником успішності, забезпечуючи сприятливе емоційне тло. Згідно з психолого-педагогічними дослідженнями [10–15] творчому розвитку можуть сприяти: театральні ситуації «якби» та активні дії (ховаюся, рятую, дізнаюся тощо);

□ спонукання до зображення дитиною дій персонажів казок, потішок, віршів, примовок, народних сюжетних ігор та ігрищ тощо;

□ словесне звернення до навколишніх предметів і явищ через їхнє одухотворення;

□ вибудовування цілісної картини світу за окремими її елементами.

Діалогово-ігрові методи творчого розвитку дитини засобами театральної діяльності:

а) імітаційні ігри, що вимагають від дитини відображення події, явища на рівні імітації, фантазії. Такими іграми з'явилися «Картина зазвучала», «Картина ожила», коли дітям пропонувалося розподілити ролі, взяти він «виконання ролі» тієї чи іншої зображеного об'єкта (дерево, річка, небо тощо);

б) художник розмальовує вірш. Педагог читає вірш, розповідає, що він складається з різних частин, які по-різному забарвлені, повторно читає частинами і пропонує кожному побачити та намалювати кольором ці частини;

в) діалоги-бесіди дозволяють зрозуміти емоційний стан дитини під час програвання театральних вистав (його настрій, почуття), допомогти дитині виділити засоби виразності при виконанні будь-якої ролі (темп, ритм, рух, міміка, жест, поза, тло, деталь тощо);

г) маніпулятивні ігри. До них ми відносимо наступні:

□ «Особи слів». Дітям читаються художні твори та пропонується знайти слова з іншим призначенням, підібрати схеми міміки особи також з іншим призначенням, а потім спробувати зобразити цей стан на своїй особі;

□ «Впливай на подію». Дітям пропонується літературний твір, зміст якого відбиває ту чи іншу цінність (антицінність). Педагог проводить розмову: що можна змінити, а що неможливо змінити, що необхідно змінити.

Ефективною є робота у спеціально створених сюжетно-ігрових ситуаціях (наприклад, таких як "Зобрази ведмедя", "Як розмовляє Зайчик" та ін.) щоб діти передавали взаємодію образів відомих літературних героїв. Це вимагає від них самостійного пошуку адекватних художніх засобів, що підкреслюють найяскравіші риси того чи іншого персонажа, а також вираження власного ставлення до нього та до всього, що відбувається. Застосування перерахованих методів сприяє глибшому «входженню в образ» і точнішою його передачі. Присутність глядачів, «журі», які оцінюють дії дітей, підвищує інтерес до театральної діяльності, стимулює до якіснішого виконання ролі.

1.2. Театрально-ігрова діяльність у формуванні та розвитку творчих здібностей

В наш час актуальним та популярним є феномен перетворення. Перетворення у житті людей бере витоки з народних звичаїв і театралізованих

народних обрядів. Основною ознакою театралізованої народної гри та ряження, як і будь-якого обряду є перетворення з розподілом ролей. Рольовий розподіл відбувається по-різному. У народному рядженні використовується костюм, який допомагає людині зовні перетворитися на персонажа. Костюм диктував людині правила гри. Вигаданий костюм допомагає людині відмовитися від власної індивідуальності і прийняти образ іншого персонажа. «Той, хто грає всерйоз на той час, поки триває гра, уявляє себе вигаданою особою у вигаданій обстановці і робить цю уяву доступною для інших». Який заклав фундамент сучасної науки про театр писав про феномен акторського перетворення: «Актор за жодних умов не повинен відступати від самого себе. Що б актор не грав, кожен секунду він грає себе, нікого іншого він грати не може. Величезна помилка існує у розумінні перетворення. Перевтілення не в тому, щоб уникнути себе, а в тому, що в діях ролі ви оточуєте себе пропонованими обставинами ролі і так з ними зживається, що вже не знає, «де я, а де роль?». Ось це справжнє, це є перевтілення». За К.С. Станіславським основна мета сценічного мистецтва створенні «життя людського духу» на сцені в ролі. Тільки в цьому випадку може народитися справжня, жива людина, а не формально уявний персонаж. К.С. Станіславський говорив своїм учням, що акторській грі та органіці треба вчитися у дітей. Діти захоплено поринають у пропоновані обставини і справді вірять. Діти одухотворяють свої іграшки завдяки добрій та вільній фантазії. Діти не затискаються від погляду глядача, а із задоволенням занурюють його у свою гру. Діти найбезпосередніші та найщиріші актори. На заняттях акторською майстерністю діти перевтілюються у різні образи. Перші заняття з перетворенням проходять за спостереженнями за тваринами. Початковий етап роботи над перетворенням полягає в тому, щоб дитина за допомогою пластики, внутрішньої характерності та повідання тварини перетворилася. Необхідність повірити в запропоновані обставини і почати жити в образі тварини: думати, діяти, рухатися, бачити і чути, як тварина. На перших етапах не використовуємо жодного реквізиту та елементів костюма, щоб розвивати фантазію дитини. Надалі в середині етапу роботи додаємо елементи костюма, які допомагають дитині ще більше зануритися в

образ і перетворитись. Костюм - це елемент зовнішнього перетворення. Завдання акторської майстерності навчити дитину внутрішньому перевтіленню в персонажа. Засобами перетворення на заняттях акторською майстерністю діти індивідуально розвиваються. Вигадуючи образ та персонажа, діти працюють над своєю індивідуальністю. Перетворення у тварин сприяє розвитку уваги, фантазії, уяви, характерності. В образі тварини дитина розкріпачується та тренує віру у запропоновані обставини. Діти самостійно вибирають тварину, у якого хотіли б перевтілитися. Залежно від вікових особливостей можна проаналізувати яких рис характеру дитині не вистачає. І за допомогою акторської майстерності допомогти підвищити самооцінку, розкріпачитися та позбутися комплексів. Спостереження показує, що слабкі діти хочуть бути - драконами, тиграми та іншими хижаками. Затиснуті діти - вибирають птахів, як спосіб свободи та висоти. Взаємозв'язок мистецтва перетворення та індивідуального розвитку можна виділити у роботі з ляльковим театром. Свій початок ляльковий театр від трьох видів: театр маріонеток (в ньому ляльки керувалися за допомогою ниток), театр Петрушки з рукавичковими ляльками (ляльки вдягалися на пальці лялькаря) і Вертеп (в ньому ляльки нерухомо закріплювалися на стрижнях і пересувалися по прорізах) . Для дітей на заняттях акторською майстерністю корисно використовувати елементи роботи з лялькою. У грі з лялькою зароджується рольова гра. Спочатку дитина говорить за ляльку, промовляє її дії, і в цьому промовлянні та ховається зачаток рольової гри. Дитина бере образ ляльки і виконує її роль. Через ляльку у дітей йде перше знайомство із перетворенням. Лялька сприяє розвитку фантазії та задає настрій ляльці. Лялька стає другом і партнером на сцені. Перший сценічний досвід дитини проходить у сприятливому середовищі, лялька є близьким другом дитини. У роботі з лялькою у дитини проявляється характерність та органічність. Перевтілення на заняттях акторською майстерністю - найбільш органічний спосіб розвитку індивідуальності дитини. Сприяє формуванню особистості, розвитку акторської характерності та навичку перетворення на образ.

Питання розвитку мови дитини старшого дошкільного віку нині приділяється особливу увагу. Такий інтерес пояснюється тим, що початок шкільного навчання висуває високі вимоги до рівня готовності дітей. Успішність навчальної діяльності та відносини з новим колективом однолітків залежать від того, наскільки повно були сформовані та розвинені навички зв'язного мовлення у дошкільному віці. Зв'язкова мова старших дошкільнят є важливим соціальним чинником їх розвитку, оскільки без неї дітям цього віку неможливо задовольнити потреби у дружбі та внеситуативно-особистісному спілкуванні. Проблеми розвитку вміння дитини грамотно і зрозуміло висловлювати свої думки породжують труднощі у спілкуванні з однолітками, результатом чого стає несприятливе становище дошкільника у Л.А. Калмикова наводить дані, що свідчать про проблеми у розвитку промови старших дошкільнят. Вона зазначає, що лише 15% дітей мають достатній рівень розвитку всіх компонентів мовного спілкування (зв'язності, виразності, точності та ін.). У 55% дітей старшого дошкільного віку спостерігаються подібні проблеми у розвитку мови: по-перше «ситуативна» мова, яка характеризується переважанням простих речень; по-друге, наявність великої кількості сленгових слів та жаргонізмів; по-третє, невміння вести діалог, що виявляється у нездатності поставити своє питання, а також грамотно і зрозуміло відповісти на питання однолітка чи дорослого, обґрунтувати свої твердження; по-четверте, невміння використовувати невербальні мовні засоби: інтонацію, темп мовлення та гучність голосу [51]. Необхідність пошуку нових ефективних прийомів розвитку промови старших дошкільнят обумовлюється специфікою їх розвитку, оскільки на етапі спостерігається зростаюче прагнення дітей до проявів активності і самостійності у різноманітних діяльності. Методи розвитку промови старших дошкільнят повинні бути адекватні віковим можливостям дитини, мати високу привабливість для дітей цього віку, а також надавати можливість для комплексного впливу на розвиток дітей, тобто стимулювати вільне спілкування дитини з однолітками, підтримувати ініціативу та створювати умови для прояву креативності [42]. Ґрунтуючись на працях сучасних дослідників, які займаються

вивченням засобів та форм роботи з розвитку мовлення старших дошкільнят Л.В. Ворошніна, Н.В. Гавриш, Г.Я. Кудрін, Ф.А. Сохіна, Є.А. Смирнової, Є.І. Тихєєвої, О.С. Ушакова, Л.Г. Шадрін, В.І. Яшина можна стверджувати, що найбільш пріоритетною технологією та педагогічним засобом розвитку мови в дошкільному віці залишається використання такої форми, як гра. На наш погляд, потужний вплив на емоційну сферу дитини та розвиток мови в цьому напрямі надає використання театралізованих ігор, які дозволяють не тільки орієнтуватися в різних ситуаціях гри, а й аналізувати та брати участь у діалогах персонажів, тим самим підвищуючи ступінь мовної компетентності дитини. Цінність театралізованої діяльності у старшому дошкільному віці відзначали багато авторів, які займаються цією проблемою. Зміст театралізованої діяльності дошкільнят різного віку представлено театралізованими іграми та іграми-драматизаціями, які можна розглядати як різні види творчих ігор та ігор із сюжетом. Д.Б. Ельконін сюжетно-рольова гра визначається як провідний вид діяльності дитини дошкільного віку, що задає зону її найближчого розвитку і сприяє формуванню найважливіших сторін особистості дитини, особливо соціальних. Л.В. Артемова, Л.П. Стрелкова, Є.Л. Трусова, О.В. Акулова, займаючись дослідженням феномену сюжетно-рольової гри, виділили театралізовані ігри особливу групу. Своєрідність цього виду ігор полягає в тому, що, зберігаючи високу емоційну насиченість, вони забезпечують керівництво грою з боку дорослого, але при цьому таке керівництво залишається непоміченим, оскільки діти дуже захоплені сюжетом гри. Аналіз існуючої практики розвитку промови старших дошкільнят за умов освітніх установ показує, що можливості театралізованих ігор у розвиток промови дітей використовуються переважно стихійно. Значна увага цьому етапі приділяється готовності дитини до шкільного навчання, тому виховання спрямоване, головним чином, те що, щоб виключити гру як уже прожитий дошкільником вид діяльності. Неправомірність такого погляду гру обгрунтовується на роботах А.В. Запорожця, Л.С. Виготського, О.М. Леонтьєва, С.Л. Рубінштейна, Д.Б. Ельконіна, що вивчали потенціал гри та її вплив на розвиток дитини. Гра є

найбільш доступним та природним видом діяльності для дошкільника, а використання в ній елементів театралізації дозволяє підтримувати високий інтерес до неї та створювати оптимальні умови для взаємодії її учасників [16]. Вплив театралізованої гри полягає в тому, що вона дозволяє дітям випробувати різноманітні соціальні ролі, а також створює умови для реального спілкування, що потребує використання дітьми монологічного та діалогічного мовлення. У процесі театралізованої гри відбувається засвоєння дитиною певного образу, яка починає визначати її мову та поведінку, що свідчить про наявний потенціал театралізованих ігор у регуляції спілкування та діяльності дітей. У сучасних дослідженнях можна виділити кілька підходів до використання театралізованих ігор у розвитку промови дошкільника. Так, А.Г. Гогоберідзе вважає, що важливим засобом розвитку мовлення є спеціально організовані заняття, зокрема й театралізовані ігри. Відповідно до М.М. Поляковій, розвитку промови дошкільнят сприяє створення особливого середовища, що характеризується раціональною організацією та наявністю безлічі ігрових матеріалів та сенсорних подразників, які спонукають дитину до творчої та ігрової діяльності. В.І. Логінова вважає, театралізована гра допомагає дитині краще знайомитися з властивостями та відносинами навколишнього світу, а це, у свою чергу, сприяють розвитку виразної мови. Є.І. Ісаєв та В.І. Слобідників вважають, що використання театралізованих ігор для розвитку мови дитини має обов'язково припускати допомогу та підтримку дорослого на всіх етапах навчання та виховання. Перелічимо основні можливості використання театралізованих ігор у розвитку промови старших дошкільнят. По-перше, театралізована гра як вид спільної діяльності дозволяє задовольнити зростаючу потребу старших дошкільнят у співпраці та дружбі, допомогти їм включитися до колективу однолітків. По-друге, взаємодія дітей в організованій театралізованій ігровій діяльності дозволяє їм навчитися правильного та грамотного вираження своїх думок у мові. Спільна діяльність дітей у грі сприяє формуванню наступних умінь: розуміти емоційний стан іншого, враховувати думку однолітків, знаходити прийнятний всім спосіб вирішення проблеми. Всі ці вміння вимагають

наявності певного досвіду мовної діяльності, якої дитина може отримати у процесі підготовки до театралізованої гри та її розігравання. Принципово важливо, що театралізована гра як різновид сюжетно-рольової гри створює зону найближчого розвитку старшого дошкільника. При цьому привабливість театралізованої гри призводить до того, що вона може здійснюватися під мінімальним керівництвом дорослого і не вимагає застосування будь-яких інших засобів спонукання дітей до діяльності, на відміну, наприклад, занять. Використання театралізованих ігор дозволяє дитині спробувати себе у різних ситуаціях, спробувати самостійно вирішити будь-які проблеми та виробити навички взаємодії з однолітками. Вирішення цих завдань сприятливо позначиться розвитку промови дошкільника, оскільки вимагатиме вміння слухати мова іншого, аналізувати її й відповідати їй у процесі ігрового діалогу. Театралізована гра, з одного боку, сприяє задоволенню потреби старших дошкільнят у спільній діяльності, зокрема ігровий; з іншого, – збагачує комунікативні навички дітей, оскільки доводиться домовлятися у процесі гри, що позитивно позначається розвитку мови [27]. Відповідно до досліджень А.С. Співаковській, використання театралізованих ігор у процесі розвитку промови старших дошкільнят реалізується у кілька етапів. Спочатку відбувається ознайомлення дітей із театралізованою діяльністю, у ході якої старші дошкільнята занурюються в ігрову ситуацію. Після цього етапу починається продумування задуму гри. Завдання педагога не просто розподілити ролі серед дітей, а спонукати дітей зробити це самостійно на основі аналізу характеру персонажів та власних нахилів. Наступним етапом стає організація театралізованої гри. Важливою особливістю цього етапу є стимулювання творчої діяльності старших дошкільнят. Педагог здійснює регулювання діяльності дошкільнят, але вона має бути жорстким. Саме керівництво грою має бути таким, щоб діти могли імпровізувати. Це дозволяє розвивати їх творчі здібності, ініціативу та активність у діяльності. При цьому імпровізація вимагатиме від дитини обґрунтування власної позиції та взаємодії з однолітками, що може бути реалізовано лише за допомогою мови. Завершальним етапом стає презентація

театралізованої гри, що дозволяє дошкільнятам побачити наочні результати своєї діяльності [25]. У ході підготовки театралізованої гри у педагога ДОП є можливість спостерігати за процесом розвитку промови старших дошкільнят керувати ним та стимулювати його. Цей вплив здійснюється з низки принципів, які у дослідженнях А.А. Осипової представлені в такий спосіб. Принцип системності відбиває взаємозв'язок розвитку всіх сторін дитини, тому розвиток мови в театралізованій грі має сприяти розвитку комунікативних навичок дітей і збагачувати соціальний досвід дошкільнят. Діяльнісний принцип розвитку мови дитини означає, що педагог має бути організатором діяльності дітей, яка дозволяла б їм проявити власну ініціативу та активність. Принцип обліку віково-психологічних та індивідуальних особливостей дитини узгодить вимогу відповідності ходу розвитку дитини нормативному розвитку, з одного боку, та визнання безперечного факту унікальності та неповторності індивідуального шляху розвитку кожної дитини, з іншого. Принцип активного залучення найближчого соціального оточення до роботи з дитиною означає, що розвиток промови має здійснюватися не тільки в ході театралізованої гри, він має продовжуватися в ході взаємодії дитини з однолітками та дорослими. Відповідно, необхідно формувати у дитини потребу використовувати навички, отримані в театралізованій грі, у спілкуванні та взаємодії з оточуючими [45]. Таким чином, у сучасних умовах вирішення проблеми розвитку мови дітей старшого дошкільного віку за допомогою театралізованої гри є на даний момент часу найбільш пріоритетним. Позитивний ефект цього виду ігор у тому, що вони допомагають розвивати монологічну і діалогічну мову дитини старшого дошкільного віку. При цьому гра є найбільш природною формою діяльності для дошкільника, що робить її найбільш придатною для роботи з розвитку мови. Особливу цінність представляє та обставина, що творчий характер гри дозволяє дітям імпровізувати, створюючи додаткові стимули до прояву мовної активності.

Завдання прилучення дітей до театральної діяльності Театральна діяльність – найпоширеніший вид дитячої творчості, є потужним психотерапевтичним засобом, що забезпечує корекцію порушень

комунікативної сфери. Вона зрозуміла дитині і знаходить свій відбиток оскільки пов'язані з грою. Завдяки творчості, театральній грі ми розвиваємо у дітях найвищі психічні якості, такі як пам'ять, увага, фантазію; цілеспрямованість, рішучість, працьовитість – вольові риси характеру. Заняття театральною діяльністю, виступи перед глядачами у процесі навчання дозволяють дитині навчитися правильно реалізовувати свої творчі сили та духовні потреби, розкріпачуватися та відстоювати свої позиції у суспільстві. Діти у колективі виявляють індивідуальні особливості, що сприяє формуванню їхнього внутрішнього світу, подолання комунікативної дезадаптації. У театральній ігровій діяльності відбувається інтенсивний розвиток пізнавальних процесів, емоційно-особистісної сфери. Гра може змінити самооцінку дитини, самопочуття, способи спілкування з однолітками. Психотерапевтичний механізм сценічних ігор полягає у визначенні ролей для учасників. Роль може розкрити у дитині потенційний комунікативний ресурс. Герої стають зразками для наслідування. Саме здатність дитини до такої ідентифікації з уподобаним чином дозволяє педагогам через театралізовану діяльність позитивно впливати на дітей. Театральна гра вчить дітей орієнтуватися у просторі, виховує морально-етичні якості, культуру поведінки у театрі й у житті, доброзичливість, контактне ставлення до оточуючих. Також важливим аспектом є те, що театралізована діяльність є найважливішим засобом розвитку емпатії. В основі емпатії лежить вміння проникнути у внутрішній світ іншої людини за рахунок відчуття причетності до її переживань, розпізнавати емоційний стан людини за мімікою, виразними рухами та мовленнями, ставити себе на його місце в різних ситуаціях, знаходити адекватні способи впливу. Поряд із цим театральна гра вчить адекватно висловлювати свої почуття, довільно контролювати ці почуття та манеру їх вираження у суспільстві. Ще давні мислителі говорили, що людині слід панувати над своїми почуттями і не допускати, щоб почуття панували їм. З курсу «Акторська майстерність» як приклади можна запропонувати такі театральні ігри, як «Веселі мавпочки», «Кухарі», «Японська машинка». «Веселі мавпочки»: Педагог – Уявіть, що ви (діти) всі мавпочки і сидите у клітці у зоопарку. Одного

з вас ми вибираємо на роль відвідувача зоопарку (за допомогою лічилки). Він стоятиме в центрі і робитиме різні рухи та жести. «Мавпочки» передражнюють відвідувача, точно повторюють його жести та рухи. "Відвідувачі" протягом гри змінюються кілька разів. «Кухарі»: Діти діляться на дві команди. Перша команда готує першу страву, а друга – салат. Кожна дитина вигадує, яким продуктом вона буде: цибулею, морквою, капустою і т. д. - для першого блюда; картоплею, огірком, горошком, яйцем тощо. буд. – для салату. Потім усі діти стають у коло – виходить «каструля» - і співають пісеньку: Зварити можемо швидко ми борщ чи суп І смачну кашу з кількох круп, Нарізати салат та простий вінегрет, Компот приготувати – ось славний обід. Діти зупиняються, а педагог по черзі називає, що хоче покласти в каструлю. Діти, що впізнали себе, входять у коло. Коли всі «компоненти» страви будуть у колі, педагог пропонує приготувати іншу страву. «Японська машинка»: Діти сидять у колі та одночасно виконують ряд рухів: ляскають перед собою у долоні; ляскають обома руками по колінах (правою – по правому, лівою – по лівому); не випрямляючи лікоть, викидають праву руку вправо - вгору, одночасно клацаючи язичками; те саме роблять лівою рукою. Обов'язково потрібно проводити з дітьми розігрування різних етюдів - на основні емоції (гнів, огиду, радість, розчарування), дії з предметами, що уявляють. Етюди сприяють розвитку почуття правди та віри у вигадку, діти навчаються діяти на сцені узгоджено, спілкуватися та реагувати на поведінку один одного. Техніка мови (художнє слово) як практична дисципліна включає чотири основні розділи: дихання, голос, дикцію і орфоєпію. Завданням даного предмета є розвиток та збагачення голосу дитини, дикційної чистоти та чіткості, зробити мовний апарат слухняним інструментом, здатним передавати внутрішнє життя людини. Під час уроків дитина вчиться повноцінно використовувати можливості свого дихання, пізнає навички «правильного» дихання. Дихання бере найактивнішу участь у будь-якій людській діяльності і особливо - у мовній. Зв'язане зі звуком дихання називають фонаційним. Воно важливе для розвитку правильного звучання голосу, розбірливості мови та вироблення чіткої дикції. Дихання дає енергію для голосу, є механізмом, що регулює, автоматично

вирівнює силу звучання всіх звуків нашої мови. Головними м'язами вдиху є діафрагма (м'яз, що знаходиться під нижніми ребрами та над черевною порожниною) і група м'язів, що піднімають і розсувають ребра грудної клітки. Таке дихання називають діафрагмально-реберним або змішанодіафрагмальним типом дихання. Під час уроків педагог допомагає дітям опанувати основними принципами дихальної гімнастики за методикою А.Н. Стрільникової. Необхідно відзначити, що при виконанні дихальних вправ даної методики кора головного мозку насичується киснем, за рахунок чого покращується робота всіх центрів і відбувається саморегуляція обмінних процесів, заняття сприяють зміцненню та тренуванню дихальної мускулатури. За виконання дихальної гімнастики відбувається діафрагмальний масаж практично всіх органів черевної порожнини. Дихальна гімнастика – незамінний засіб профілактики численних захворювань органів дихання. За даними вчених-медиків профілактичне застосування дихальної гімнастики у дітей дозволяє знизити частоту ОРЗ у 2-4 рази порівняно з дітьми, які не займаються цією гімнастикою! Вправи на постановку дихання, дикції, голосомовний тренінг також носять ігровий характер. Такі вправи захоплюють дітей, втягують у роботу їхню душевну сферу, викликають позитивні емоції, які розкріпачують фонаційні шляхи, допомагають правильно формувати голосомовний апарат. Почати урок рекомендується з артикуляційної розминки. Наприклад, можна використовувати такі вправи, «Веселий п'ятачок», «Насос», «Лижник», «Просвердлити стіну» тощо. У кожному вправі тренується як дихання, а й дикція, звучання голосу, «розігріваються» дихальні м'язи. Завдяки цим вправам дитина зможе легко навчитися рефлексивно перемикає дихання в різні ритми, застосовувати різні характери мови. У вправі «Зарядка» також тренуються голосові та дихальні навички. Цільова установка цієї вправи навчити дітей «скидати» не використане в мові повітря, і це викликає рефлексивний вдих – поповнення повітрям легень без видимих рухів вдиху. Дуже ефективно використовувати вірші як тренувальний матеріал, оскільки вірші як ритмічно організована мова збуджують нервову систему. Ритм як такий викликає у дітей емоційний відгук, переживання, яке приводить у робочий стан

весь організм, у тому числі голосомовний апарат. «Зарядка»: Щоб голос був у порядку, Проведу зараз зарядку Вліво – ліворуч поворот, А тепер навпаки. Присідаю, піднімаюсь, Пригинаюсь, нахиляюся, Підлогу руками дістаю, Але вільно говорю! А зараз стрибки на місці. Стрибну хоч сто разів, хоч двісті. І двома ногами одразу, І на лівій, і на правій, На одній і на іншій – Ні задишки ніякої. Ігри в колективне вигадкування віршів, різних історій дуже захоплюючі для дітей, завдяки таким вправам діти пізнають мистецтво слова, що звучить. Необхідно враховувати мовно-ручний рефлекс у вихованні правильної та красивої мови дитини. Процес мови регулюється слуховим, зоровим та руховим аналізаторами. Тому за мовної діяльності виявляється активний весь мозок загалом, управління здійснюється з рухової зони кори мозку. Відбувається координація рухів рук із мовою, звучанням окремих звуків. Рухи надають необхідний характер, настрій вимову окремих слів і фраз. 3 Ефективність застосування у різних вправах рече-ручного рефлексу значно висока. У роботі з дітьми важливо та корисно комбінувати вправи на розвиток техніки мови, створювати різні ігрові ситуації, поєднуючи ряд вправ єдиним змістом. На жаль, нині серед дітей широко поширена дефектна вимова звуків у мові, чому не приділяється належної уваги з боку батьків. Потрібно особливо відзначити, що мовні дефекти - одна з найбільш серйозних вад, що спотворюють красу слова, що звучить. Звідси страждає культура нашої мови, адже на «ґрунті» мовних вад процвітає у всіх формах недорікуватість. Найбільше спотворення піддаються звуки "с", "з", "ш", "ж", "ч", "щ", "р". Тільки відточеність рухів артикуляції, «правильне» дихання і розвинений голос є необхідними умовами чистоти виголошення звуків мови. Усе це забезпечує правильне виховання мови.

1.3. Творчий та ментально-емоційний розвиток особистості дитини засобами сценічного мистецтва

Важливою умовою культурного прогресу нашого суспільства та виховання учнів є розвиток творчого потенціалу діяльності. В дошкільній освіті необхідно

створити умови для успішного розвитку творчої уяви у дітей, враховувати їх індивідуальні та вікові особливості. Дослідники у своїх працях розглядають проблему розвитку творчої уяви дітей як процес, який є обов'язковим компонентом усіх форм творчої діяльності особистості, її поведінки загалом. Проблемою розвитку творчої уяви займалися низка вчених – Л.С. Виготський, В.М. Вундт, В.В. Давидов, О.М. Дяченко, О.В. Запорожець, В.А. Крутецька, А.Г. Маклаков, С.С. Петренко, С.Л. Рубінштейн, Д.Б. Ельконін та ін У психології (Л.С. Виготський, В.В. Давидов, Д.Б. Ельконін та інші) уяву розглядається як «психічний процес створення нового образу, предмета або ситуації шляхом перебудови вже наявних уявлень» [22]. Швейцарський психолог і філософ Ж. Піаже визначав поняття уяву у зв'язку з тимчасовою стадією спотвореного відображення, що деформує уявлення дитини про реальність, яка не приносить їй нічого нового натомість, а лише спотворюючи картину самої дійсності [62]. У філософському словнику (М.М. Розенталь, П.Ф. Юдін та інших.) уяву охарактеризовано як «здатність створення нових чуттєвих чи розумових образів, які у людському свідомості з урахуванням перетворення отриманого від дійсності враження не що у даної нам реальности» [9]. Запропоноване Н.Р.Вітрук визначення уяви пов'язане із процесом створення образу предмета, свідомістю особистості [24]. Дослідниками виділено стадії процесу творчості (Г. Уоллес), фактори розвитку творчої уяви (Дж. Гілфорд, Е.П. Торренсон), зв'язок творчої уяви з наочно-образним мисленням (В.І. Брушлинський, Р.С. Немов), с розвитком ігрової діяльності дітей (А.Н. Леонт'єв, Д.Б. Ельконін, та ін), тому що в процесі гри відбувається різнобічний розвиток дитини дошкільного віку. Будучи основним видом діяльності дошкільника, вона сприяє розвитку різних психічних процесів: увагу, пам'ять, уяву, зокрема і творчого. До проблеми розвитку уяви дошкільнят зверталися М.С. Берштейн, Д.Б. Богоявленська, Є.Б. Євладов, О.П. Торренс, О.К. Тихомиров, Л.Ю. Суботина та ін У продовженні вищесказаного слід зазначити, що уява у дітей дошкільного віку значно відрізняється від уяви дорослих. В основі будь-яких образів є комбінування матеріалів, які зберігаються в пам'яті. А життєвий досвід дітей не такий великий.

Критичність дитячого мислення перебуває в низькому рівні. Діти ще не усвідомлюють, як буває, а як ні. Вони поки що не можуть цього збагнути. Приблизно до 5-6 років у людини ще відсутній задум, або він дуже нестійкий. Малюк не думає про практичну реалізацію створених образів. Він фантазує лише заради того, щоби фантазувати. Цілеспрямовано здійснення процесу розвитку уяви у дошкільнят спочатку відбувається під керівництвом дорослих, потім довільність уяви знаходить місце у індивідуальних заняттях, що дозволяє розширювати межі знань, збагачувати моральний і інтелектуальний досвід, краще пізнавати дійсність, знаходити нестандартні творчі рішення. Таким чином, творча уява є особливим видом уяви, що характеризується створенням оригінальних нових образів та важливим продуктом творчої діяльності. Процес розвитку творчої уяви дітей залишається актуальним і нині. Аналіз наукових досліджень та методичних розробок дозволяє виділити напрями досліджень розвитку творчої уяви в різних аспектах та етапах дошкільного дитинства: – за допомогою казок (Медведева І.А., Кувшинова С.А., Тимофєєва Т.А. та ін.); – у продуктивних видах діяльності: аплікації, малюванні, дизайнерській діяльності та інших (Зорін С.С., Алпатська Н.Є. Місюкевич О.М., Шарлай І.Г., Віннікова Н.І., Машковцева Л.М., Овсяннікова Є.А., Павлова Н.В. та ін); - У дітей з порушеннями мови (Клементьєва Є.Є., Родіонова Г.С., Симоновський А.Е., Єршова Н.Г., Борисова В.А. та ін); – у театралізованій діяльності (Томчикова С.М., Шаріпова Р.Р., Галич Т.М. та ін.). Можна виділити такі умови розвитку творчої уяви в дошкільному дитинстві: - Організація розвиваючої ігрової діяльності; - Емоційна взаємодія дітей у спілкуванні з дорослими; - Застосування предметно-маніпулятивної діяльності; - Постановка завдань з розвитку творчої уяви в різних видах художньоестетичної діяльності; - Створення сприятливого емоційного клімату в дитячому колективі (Л.С. Виготський, А.М.Леонтєв); – мотивації дітей керівником до оригінальності – самостійного знаходження коштів у створенні образу; - системність роботи, спрямованої на семантичну гнучкість - формування здатності дітей виділяти характерні особливості персонажів та їх взаємодії в театрі; - Образна адаптивна гнучкість - формування

здібностей виділяти характерні риси образів таким чином, щоб побачити в них нові можливості реалізації за допомогою інтонації, пластики тіла. Творча уява активно формується у процесі театральної діяльності та ознайомлення дошкільнят з театральним мистецтвом. У короткому словнику з естетики театральне мистецтво сприймається як «вид мистецтва, основу якого лежить художнє відбиток життя, здійснюване у вигляді драматичного дії, виконуваного акторами перед глядачами» [10]. Театральне мистецтво синтетично за своєю природою, включає різні види творчої діяльності (музичну, літературну, дизайнерську, образотворчу тощо). Об'єднує кілька напрямів: театр ляльок, драматичний театр, оперу, балет, пантомиму. Театралізована діяльність – це діяльність з формування особистості, спрямовану розвиток творчих здібностей у вигляді елементів театрального мистецтва. На думку С. Н. Томчикової, театралізована діяльність дітей дошкільного віку є мистецько-творчою діяльністю [12]. Важливою умовою розвитку творчої уяви в театралізованій діяльності є предметно-розвиваюче естетичне середовище групи та ДТЗ.78

Аналізуючи педагогічні дослідження з цієї проблеми, дійшли висновку, що недостатньо уваги приділено вивченню формування творчої уяви дітей за умов додаткової освіти. Вивчення сайтів дошкільних освітніх та додаткових освітніх організацій міста Саранська, дозволило виділити таке: – по-перше, серед переваг більшості батьків додаткові загальнорозвиваючі програми, які мають на меті – підготовка до навчання в школі, раннє вивчення тієї чи іншої іноземної мови, ментальної арифметики у дошкільних освітніх закладах батьки обирають гуртки за напрямками пізнавально-мовленнєвого та соціально-особистісного розвитку; – по-друге, не в усіх дошкільних закладах є театральні студії, часто робота включає спеціальні заняття та підготовку до розваг і свят під керівництвом вихователя та музичного керівника; – по-третє, найпоширенішою послугою є гурток. Тут педагогами-практиками пропонуються різноманітні багаті за змістом додаткові програми з організації театралізованої діяльності з дітьми. Висновки. За результатами проведеного дослідження було зроблено такі основні висновки: Уява є центральною ланкою творчого процесу, головним об'єктом формування

та розвитку творчих здібностей. Уява виконує функції репродукування інформації, регулятора дій та станів. Уява – головний інструмент розумового пошуку. Побудова розумових моделей у створенні тієї чи іншої ролі завжди базується на емоціях, що поєднує уяву з емоційно-чуттєвою сферою. Творча уява пов'язане з процесом створення нових образів і реалізується в театралізації; протікає на основі аналізу і синтезу, завжди базується на емоціях, значною мірою визначає здатність до перевтілення, реалізується в акторських здібностях через імпульсивність, емпатію, екстраверсію. У театралізованій діяльності творча уява полягає у створенні нових образів; протікає на основі аналізу і синтезу накопичених дитиною знань, завжди базується на емоціях, значною мірою визначає здатність до перевтілення, реалізується в акторських здібностях через імпульсивність, емпатію, екстраверсію. Організація розвитку творчої уяви у старших дошкільнят засобами театрального мистецтва за умов додаткової освіти буде ефективним за дотримання комплексу основних педагогічних умов: мотивації дітей керівником до оригінальності, самостійного знаходження засобів у створенні образу; системність роботи, спрямованої на семантичну гнучкість - формування здатності дошкільнят виділяти характерні особливості персонажів та їх взаємодії у дитячому театрі; образна адаптивна гнучкість (формування здібностей виділяти характерні риси образів і передавати їх у вигляді мовної виразності, інтонації, пластики тіла.

Супроводжуючи практично будь-які прояви активності суб'єкта, емоції є одним із головних механізмів внутрішнього регулювання психічної діяльності та поведінки, тому розвиток емоційної сфери дитини — це одне з найважливіших завдань батьків та педагогів. На основі аналізу літератури можна виділити дві лінії розвитку емоційної сфери: формування нових емоційних станів у зв'язку зі зміною ситуацій життя дитини; становлення емоцій у руслі особистісних новоутворень. Перші емоції, що відображають найпростіші переживання, пов'язані із задоволенням природних потреб, що існують на рівні афективно-емоційної чутливості, з'являються у дитини в дитинстві. Соціальна ситуація розвитку у дитячий період обмежується безпосереднім тілесним чи візуальним

контактом з певним дорослим при випереджувальній та провокаційній активності дорослого. Будь-яке, навіть найпростіше, ставлення дитини до зовнішнього світу завжди виявляється. Розвиток емоційної сфери старших дошкільнят засобами театралізованих ігор ставленням, заломленим через ставлення до іншої людини. Базальна система емоційного регулювання починає функціонувати у дитини в середині першого року життя і вдосконалюється протягом дошкільного періоду, будучи показником рівня емоційного контролю. У цьому рівні розвитку емоційної сфери першому плані виходить налагодження емоційної взаємодії коїться з іншими людьми: дитина вчиться розбиратися і орієнтуватися у переживаннях оточуючих, відбувається внутрішнє формування правил взаємодії на кшталт «якщо..., то...». Починаючи з двох років, відбувається подальша соціалізація емоцій дитини, коли з внутрішнього емоційного відгуку фокус уваги дитини переміщається на зовнішній, соціальний відгук. Найбільш інформативними для дитини стають реакції людей, що відбивають радість, схвалення, заохочення. У розвитку дошкільника відбувається розширення емоційної сфери рахунок збагачення переживань, що він вчиться диференціювати. Воно обумовлюється загальним розвитком особистості дитини, розширенням кола явищ, що викликають емоційний відгук: від уродженої органічної потреби до відносин з іншими людьми, від оцінки власних вчинків до сприйняття подій життя. Основними напрямками у розвитку емоційної сфери дошкільника є:

- Ускладнення змісту емоційної сфери, формування загального емоційного фону психічного життя дитини;
- Виникнення стійких форм емпатичних переживань з накопиченням життєвого досвіду;
- трансформація експресивної сторони емоцій: дитина навчається з допомогою поглядів, жестів, міміки, пози, рухів, інтонацій голосу висловлювати свої переживання;
- Вербалізація дошкільнятами своїх емоцій, але ще досить обмежена;

- Поступове оволодіння вмінням стримувати бурхливі вираження почуттів, приймаючи правила соціального регулювання своєї емоційної сфери;

- Формування емоційного передбачення, поява здатності передбачати соціальні результати своєї емоційної діяльності.

У старшому дошкільному віці ще не втрачено безпосередність вираження емоцій, властива дитині, але водночас відбувається усвідомлене становлення емоційної сфери, здатності усвідомлювати власні почуття та почуття навколишніх людей. У зоні актуального розвитку вже є сформовані на даному етапі психічні функції, вміння і навички дитини, на яких, як на базі, надбудовані засвоєні знання та завдання, які самостійно виконує дитина. Хоча емоції є вродженим механізмом, соціалізація грає провідну роль їх розвитку, отже, й у формуванні людської особистості. Несприятливі соціально-економічні умови перешкоджають розвитку та соціалізації емоцій, тоді як «збагачені» умови, толерантність та підтримка батьків сприяють їхньому розвитку. Основними факторами, що стримують розвиток емоційної сфери дитини, є низький розвиток емоційного інтелекту дорослої, супроводжуючої дитини, протидія виразу природних почуттів і емоцій дитини з боку дорослих, відсутність вільної дитячої гри, прагнення батьків до раннього інтелектуального розвитку дитини. При цьому виділяються три основні групи дій педагога:

1. Дії, створені задля актуалізацію емоційних станів дітей у процесі театралізованих ігор.

2. Дії, спрямовані на стимулювання дитячої інтелектуальної, мовної та імітаційної діяльності у процесі театралізованих ігор.

3. Дії, створені задля педагогічну допомогу у усвідомленні, розумінні вербалізації емоційних станів дітьми у процесі театралізованих ігор. Важливо визнати позитивне значення у розвиток дітей наслідування як явища у тому ключі, що наслідувати значить імітувати, які мають власних ідей, а прирівнюється до «бачити і бути побаченими», до відгуку на партнера, сприйняттю міжособистісних відносин. У цьому для дітей стає надзвичайно

важливо, щоб педагог підтримував їхню ініціативу, причому не виключаючи нікого з дітей, навіть з невиразною ідеєю. Ступінь керівництва театралізованими іграми дітей залежить від ступеня підготовленості групи: здібності до поглинання чуттєвих вражень та подальшої їхньої внутрішньої переробки у мовній та ігровій діяльності; значимості мотивів, що з взаєминами дітей з однолітками, змагальних мотивів; особливу емоційну чутливість дошкільнят до впливів дорослого. І.О. Кареліна виділяє принципи ефективного педагогічного супроводу театралізованих ігор:

1. Індивідуальний підхід, ефективність якого зумовлена тим, що будь-який виховний вплив переломлюється через конкретні особливості людини, що зумовлюють неповторність змісту та механізмів сприйняття зовнішніх, у тому числі педагогічних впливів.

2. Принцип активної позиції дитини - означає визнання за дитиною права на власну позицію, права на співтворчість з дорослим.

3. Ініціатива, що розвиває уяву, спрямовану створення як сюжету, і виразності у ролі.

4. Ситуативність та адаптивність гри у заданих сюжетних рамках чи правилах.

5. Зміна дітьми ролей «глядач-виконавець» прямо під час заняття, без спеціальної роботи на публіку.

6. Джерело натхнення: враження, як життєві, і отримані з готового літературно-художнього джерела.

Розглядаючи питання щодо використання сценічної атрибутики у театралізованих іграх, необхідно звернути увагу на таке - насамперед дітьми у театралізованих іграх повинні використовуватися предмети та способи дій, які знайомі дітям з власного досвіду, на який можна спиратися при поясненні театрального символу. По-друге, саме побутові предмети можуть опредмечувати частину театралізованої діяльності, у своїй не пригнічуючи фантазію дитини, а

спонукаючи її шукати сферу його застосування у грі. Тут важливим аспектом має бути використання предметів з неоднозначним застосуванням, чиє значення може змінюватись. При цьому максимальний вплив на область уяви будуть мати предмети, не знайомі дітям в ігровому контексті, що спонукають фантазію. Наприклад: ковдра, яка перетворюється на печеру, пакет, який перетворюється на птицю, друшляк, який може бути шоломом, – такі перетворення звичайних предметів сприяють розвитку стихійної фантазії. Наступним розвиваючим етапом розвитку театралізованої роботи з предметом може бути власне наслідувальне тілесне перетворення на предмет. Спочатку діти знайомляться чи згадують властивості тих чи інших предметів. Після чого, завдяки своїй фантазії, діти тілесно зображують предмет, психогімнастично перетворюючись на нього, відчуваючи форму, обсяг, тяжкість, швидкість, величину предмета лише безпосередньо чуттєво-тілесним досвідом. Завдяки використанню тілесних знаків, емоційно-чуттєва сфера актуалізується у своєму розвитку, тому що саме мова тіла, згідно з психофізіологією емоцій, насамперед відповідає за транслявання емоційних зарядів. Н.Ф. Губанова зазначає, що у керівництві формуванням творчої діяльності дітей у театралізованій грі педагог має спиратися на принцип інтеграції: об'єднання у театралізованій грі різних видів мистецтва та діяльності, при цьому не виключаючи принципу творчої взаємодії дорослої та дитини (співтворення у художньо-естетичній діяльності). Принцип універсалізму естетичного боку життя дитини декларує і В.В. Зінківський, відзначаючи, що комплексний вплив мистецтва у творчій діяльності, де дитина сама є творцем, несе за собою максимально розвиваючу силу. Втілення театралізованих ігор з дошкільнятами дає дітям подолання сором'язливості та страху, вміння спілкуватися та приймати інших, здатність виражати емоції та особисте ставлення до історії, досвід просування своєї ідеї чи оцінки чужої. Враховуючи односторонність підходу до впровадження ігрових методів у практику роботи дошкільних освітніх установ при розробці структури програми занять з урахуванням вікових особливостей старших дошкільнят були взяті такі базові психологічні підходи до побудови театралізованих ігор:

- гештальт-терапія,
- психотерапія,
- психодрама,
- арт-терапія за концепцією Exspressive Arts Therapies (терапії виразними мистецтвами), (візуальна, музична, драматична та танцювально-рухова, наративна),
- Playback-театр,
- тілесно-орієнтована терапія. У кожного із зазначених напрямів існують власні специфічні техніки та механізми практичного втілення, що впливають на емоційну сферу.

Театралізована гра, як найбільш сприятлива та ефективна форма роботи з дітьми дошкільного віку, є, на нашу думку, найкращою формою для здійснення технік у зазначених напрямках, що впливають на емоційну сферу старших дошкільнят у процесі групових занять. Для театралізації застосовуваних педагогом технік нами використовується структура театралізованої гри, що містить такі обов'язкові елементи:

- 1) зав'язка сюжету, що викликає інтерес, як провідна емоція до здобуття нового досвіду;
- 2) поставлене педагогом орієнтовне завдання (результат);
- 3) варіативний супровід педагогічною допомогою залежно від підготовленості учасників;
- 4) правила та межі ігрової діяльності;
- 5) вільне творчо-ініціативне самовираження учасників та педагога всередині перерахованих вище елементів.

На основі аналізу літератури можна виділити базові теоретичні основи змісту психолого-педагогічної роботи, які розкривають потенціал

театралізованої діяльності у розвитку емоційної сфери у старших дошкільнят, а саме:

- роль радісних переживань у розвитку психічних процесів;
- зв'язок уяви та емоційної сфери;
- роль театралізованої гри у розвитку вільної ігрової діяльності дитини;
- взаємозв'язок вільної рольової гри старшого дошкільника та театралізованої гри;
- роль гри перед глядачами у подоланні негативних психічних станів та розвитку регуляційних процесів;
- роль педагога в організації та супроводі дитячої театралізованої гри;
- важливість мінімізації театральної бутафорії для розвитку уяви дитини;
- обов'язковість обліку індивідуальних особливостей дітей; взаємозв'язок психології та мистецтва у розвитку емоційної сфери дитини.

У процесі аналізу літературних джерел було з'ясовано, що результатом ефективного на емоційну сферу дитини занять театралізованими іграми мають бути такі зміни:

1. Усвідомлення свого емоційного стану;
2. Розпізнавання емоцій інших людей за ситуативними та експресивними сигналами; використання словника емоцій.
3. Здатність до емпатії та симпатичної залученості до емоційних переживань інших.
4. Вміння диференціювати внутрішнє емоційне переживання зовнішньої емоційної експресії.
5. Навички адаптивного подолання негативних емоцій.

6. Усвідомлення те, що структура чи характер відносин значною мірою визначаються способом вираження емоцій у відносинах.

7. Здатність до емоційної самоефективності.

8. Здатність бути емоційно адекватним, тобто. приймати власні емоції, хоч би якими унікальними чи культурно детермінованими вони були, і відповідати власним уявленням про бажаний емоційний «баланс».

Система підбору вправ під час підготовки до занять театралізованими іграми виходить з особливої структури заняття, розробленої нами відповідно до природними механізмами гри та розвитку емоційної сфери дитини: – поступовому переході дитини від спостереження театралізованої постановки дорослого до самостійної ігрової діяльності; – від наслідування до самостійного імпровізаційного акту; - Від створення елементарних стереотипів для стимулювання емоцій до невідомих, більш складних ситуацій, що вимагають певного емоційного ставлення; – від індивідуальної гри та «ігри поруч» до гри у групі, позначаючи моменти обов'язкових контактів з однолітками, різних за рівнем складності; – необхідності зміни активності: після 7–9 хвилин зосередженої гри дітям необхідне перемикання між грою та задіяними засобами виразності; задіянні максимальної кількості засобів виразності в кожній вправі (оптимально 3–4) як засоби, що не дозволяє дітям виходити з процесу гри. Дана структура заняття, поєднуючи гру та природні механізми розвитку емоційних функцій дитини дозволяє максимально ефективно, поступово впливати на розвиток емоційної сфери дітей. Практичними особливостями реалізації системи занять театралізованими іграми є:

- тілесно-рухова розминка;
- усвідомлення себе через тіло;
- прояв себе через голос;
- розвиток уявної дії, події;

- використання арт-технік для впливу на емоційну сферу дітей (художніх та музичних);
- вербальне збагачення емоційного досвіду;
- відтворення емоційного досвіду техніками Playback-театру;
- розвиток уяви;
- ритуальне завершення, мета якого – вербалізація та позитивне підкріплення отриманого досвіду.

Вибудовані в такий спосіб елементи структури заняття допомагають планомірно просуватися у розвитку емоційної сфери дітей від початкового рівня до наступним, залишаючи в дитини інтерес знову й знову повертатися до занять «театром». Найважливішими організаційно-педагогічними умовами ефективної організації занять є такі:

1. Просторове оформлення місця занять який є і центром, і засобом дистанціювання, може перетворюватися на сцену, галявину, острів, слугуючи важливим майданчиком для втілення фантазії у грі. Оскільки роль простору, як створює безпечне освітнє середовище разом із ритуалами початку кінця заняття, дуже важлива, необхідно було дотриматися умова проведення гуртка у тому самому приміщенні, у той самий час, однієї й тієї ж тривалістю. Тому що відхід одного з членів групи чи інше втручання у процесі педагога дитячого центру чи батьків (якщо з ними не було це обумовлено спочатку) під час заняття миттєво дезорганізує діяльність усіх дітей. Це правило «непорушності простору» важливо було дотримуватись як батькам, так і працюючим в центрі іншим педагогам, що, безсумнівно, допомагало у вибудовуванні ефективної роботи з дітьми.

2. Умови використання предметів у процесі занять театралізованими іграми. Велике значення відсутності театральної бутафорії докладно розглядалося нами раніше. Саме побутові предмети, не відомі досвіду ігрової діяльності дитини, можуть ефективно опредмечувати частину театралізованої

діяльності, при цьому не пригнічуючи фантазію дитини, а спонукаючи шукати сферу застосування нового предмета в грі. Тут важливим аспектом є використання предметів з неоднозначним застосуванням, чиє значення може змінюватись. При цьому максимальним впливом на область уяви володітимуть предмети, не знайомі дітям в ігровому контексті, що спонукають фантазію. Другим правилом ігор при використанні предметів є те, що уявний предмет повинен бути відомий досвіду дитини. У всіх іграх на фантазію з предметом, де дитина повинна зобразити уявний предмет, необхідно брати за основу добре відомі досвіду дитини предмети - і тоді розвиток фантазії дитини буде спрямований від звичайних дій з предметом (підкидати і ловити м'яч уявний) до способів, якими можна цей м'яч використовувати. Таким чином, ми виявили важливі основи роботи дитини з предметом: – спонукати його шукати сферу застосування предмета в грі; – через фантазію, але у рамках ігрового сюжету; - Використовувати предмети з неоднозначним застосуванням; – дитина має вчитися самостійно наділяти предмет театральним символізмом. Є також умови ефективного використання музичних творів у процесі театралізованих ігор - музика спочатку сама по собі вже, впливаючи на психофізіологічну сферу людини, є потужним інструментом розвитку емоційної сфери дитини, до того ж у процесі організації заняття театралізованими іграми вона виконує такі функції: – створює емоційну атмосферу заняття - викликаючи різноманітні почуття, створює необхідний настрій, який може допомогти у освоєнні ігрової ситуації; - вибудовує композицію гри - якщо музика включається в сцену гри, згодом вона асоціюється з певною ігровою ситуацією, що породжує певну емоцію і спонукає до певних дій; – спонукає до руху, що дозволяє через фізіологічні відчуття досягти більш глибоких переживань музики, що зачіпає думки, емоції та творчу фантазію (через темп уловити ігрову ситуацію); - Відображає особливості характеру фігур - персонажів, наприклад, діти зображують характер різних тварин, емоцій, емоційно-заряджених ситуацій висотою звуків на піаніно; - Створює структури, позначаючи початок-кінець-перерву заняття, переходи між іграми або ігровими ситуаціями, поворотами сюжету. Умови ефективного

використання засобів дитячої виразності в процесі театралізованих ігор - це, перш за все, голос і мова, звуки та музика, тіло, рух, жести, міміка, вираження в опредмеченому мистецтві (малюнок), взаємодія з учасниками. Оскільки провідним видом діяльності дитини дошкільного віку є гра, яка є засобом для вправи, включення, тренування різних фізичних і психічних сил, з чого ми зробили висновок, що іграм належить надзвичайно важливе місце в індивідуальній траєкторії розвитку емоційної сфери дитини. Саме ігри на уяву, що мають прямий зв'язок з емоційною сферою дитини, дозволяють дітям залишатися емоційно-стійкими в кризових ситуаціях, а також виконують функції подолання страху, прояви агресії, компенсації почуття безсилля, сприяючи тим самим розвитку досвіду природної психофізіологічної саморегуляції емоцій. Театралізовані ігри є адекватним методом на емоційну сферу дітей, враховуючи поєднання природного механізму гри, закладеного у кожній дитині, і можливість створення педагогом особливих умов цієї ігрової діяльності, спрямованих у руслі її максимальної ефективності з розширенням та збагаченням емоційного досвіду дітей старшого дошкільного віку. Вони сприяють розвитку психічних процесів та різних якостей дитячої особистості: емоційної чуйності, емпатії, уяви.

РОЗДІЛ II. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВАДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ З РОЗВИТКУ ЗДІБНОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ СЦЕНІЧНОГО МИСТЕЦТВА

2.1. Розвиток творчого потенціалу школярів засобами сценічного мистецтва

Людство давно оцінило силу мистецтва за рівнем його впливу на людину. Тому вже антична система освіти включала мистецтво як засіб гармонізації особистості людини. Розвиток творчого потенціалу особистості – це розвиток здібності до творення. Творчість – це творення. Форми творчості нескінченно різноманітні, сутність одна – творення. Однією з форм педагогічної творчості у сфері театрального мистецтва є формування творчої особистості. Починається воно з розвитку творчого потенціалу за умов середньої школи. Школа, як відомо, є сферою виховання, освіти та навчання. Саме вихованню належить головна роль справі розвитку творчого потенціалу. А засобом для цього є театральне мистецтво, здатне цілісно гармонійно розвивати особистість. У системі нашої середньої освіти склалися і вкоренилися принципи такого виховання та навчання, які сприяють розвитку інтелекту школяра, емоційна сфера особистості, сфера почуттів, образне мислення виявляються ніби поза увагою школи. Навіть гуманітарні предмети (література, історія, а сьогодні ще й світова художня культура), уроки малювання, музики теж чомусь більше націлені на розвиток інтелекту, ніж розвиток емоцій дитини. Тим часом рівень розвитку емоційної сфери особистості - показник людської сутності в людині. Людина – частина природи. Мозок людини – той інструмент, який дозволяє йому пристосовуватись, адаптуватись у навколишньому середовищі. У цьому роль півкуль мозку різна. Ліва півкуля «відає» соціальної адаптацією, тобто. умінням жити у суспільстві собі подібних. Права півкуля сприяє фізичній, природній адаптації, «відає» сферою образів, почуттів. Тому, розвиваючи ліву півкулю навчанням наук, соціальним навичкам тощо, і залишаючи поза увагою праву півкулю. Нині мистецтво все наполегливіше входить до системи шкільного виховання. Однак йому майже завжди приділяється позанавчальний час, а отже,

це – заняття школярів у гуртках, студіях, які, як правило, проводять вчителі ентузіасти; вичерпується ентузіазм – припиняються заняття. Причому вони не обов'язкові всім. Тим часом сенс цих занять у тому, щоб мистецтво охоплювало всіх школярів і щоб було вироблено систему занять мистецтвом. І тут перевага має бути віддана театральному мистецтву. Його синтетичність (воно вбирає літературу, живопис, музику, скульптуру, архітектуру, лицедійство актора і ін.), наочність, дієвість, емоційна заразливість (відображення дійсності в її формах, дії, русі), оманлива простота («і я так можу») завжди були привабливі. Але головна відмінність театального мистецтва від інших видів мистецтв полягає не тільки і не так у його природній специфіці, як у тому, як починається процес посвяти в мистецтво. Як відомо, ознайомлення з будь-яким видом мистецтва, крім театального, починається з виховання та розвитку професійних навичок (постановка руки – у музиканта, художника; ніг – у танцюриста тощо). Процес знайомства з театральним мистецтвом починається з виховання етики взаємовідносин у колективі, естетичного ставлення до навколишнього світу та виховання світогляду; оволодіння професійними навичками настає пізніше – на тлі вже досягнутої етико-естетичної вихованості. Щоб досягти цієї мети, необхідно включити предмет «Театральне мистецтво» у сітку розкладу уроків, необхідно також, щоб викладання цього предмета здійснювалося фахівцем – режисером-педагогом, який розуміє сенс і значення театру у вихованні, що вміє трансформувати завдання формування творчої особистості завдання конкретнопедагогічні. В одній із московських шкіл нам протягом дванадцятирічної роботи в основному вдалося реалізувати заявлені ідеї. Спочатку перед адміністрацією школи, яка була стурбована розвитком виховного процесу, було сформульовано ці ідеї та умови їх реалізації. При цьому спеціально обговорювалися питання про публічні виступи: творчий звіт наприкінці навчального року та жодного «обслуговування» різноманітних «червоних дат» (за винятком Дня Перемоги). Цей режим було обумовлено для роботи шкільної театальної студії. Керівництво школи цілком поділяло наші побоювання негативного впливу поспішних сценічних виступів дітей на

виховний процес, який має відбуватися засобами театрального мистецтва. Крім театральної студії, у школі було запроваджено предмет «Театральне мистецтво у світовій художній культурі» – спочатку у спеціалізованому класі гуманітарного напрямку навчання, а згодом і у гімназичних класах. У театральній студії займалися переважно учні гімназичних класів. Поєднання теоретичного навчання на уроках з практикою акторської майстерності, сценічної мови, пластикою у театральній студії дало помітні результати у справі формування творчого потенціалу та творчої особистості загалом. Далеко не відразу, але цей творчий початок став виявлятися практично на всіх навчальних предметах: діти, які займалися театральним мистецтвом, краще і з підвищеним інтересом опановували не тільки гуманітарні, але й обов'язкові шкільні предмети. Зрозуміло, підвищений інтерес до свого предмета вчителі предметники приписували собі. Але чомусь у своїй вони зіставляли результатів його відсутності у класах, у яких театральне мистецтво не викладалося. Однак шлях цей для педагога-режисера аж ніяк не посипаний трояндами; чимало підступних «рифів» чекає його цьому шляху, що створює чималі психологічні та педагогічні труднощі. Перша проблема виникла внаслідок того, що для дітей подібні уроки стали «нав'язуванням» з боку адміністрації школи. Тому деякі діти 185 Освіта у сфері культури та їхні батьки сприйняли запровадження навчального предмета «Театральне мистецтво» як «перевантаження» учнів новим «абсолютно непотрібним предметом». Справді, швидкого результату від впливу театрального мистецтва в розвитку особистості немає; воно позначиться через досить тривалий період планомірних систематичних занять і з використанням правильної методики. Отже, педагогу належить долати спочатку це несвідоме опір частини учнів та його батьків. А подолання можливе лише через підвищений інтерес до мистецтва театру; і його треба виростити в учнях, які практично не знають, що таке театр, плутають його з будь-яким видовищем, з цирком, КВН тощо. Інша складність полягає в часто виявляється споживчому ставленні до можливості осягати і опановувати театральне мистецтво – від педагога починають наполегливо вимагати виступів дітей з різних приводів,

незважаючи на заздалегідь обумовлені умови, що виключали такі виступи. І викладачеві театрального мистецтва доводиться стійко тримати оборону, не піддаючись ні на вмовляння, ні на погрози. Тут має бути виявлена безкомпромісна твердість. Питання виховання засобами театрального мистецтва – це зміст, методики, системи виховання, отже, – це питання навчальної програми. Театральний педагог, опинившись в умовах середньої загальноосвітньої школи, найчастіше розпочинає заняття театральним мистецтвом із тренінгів з майстерності актора, як це робиться у професійних навчальних закладах. Але в цьому варіанті (тобто коли урок театрального мистецтва йде всередині інших уроків шкільного розкладу і діти спеціально не відібрані для акторських занять) такі заняття передчасні. Тренінг покликаний виробляти професійні навички, а завдання педагога у шкільництві першому етапі – розширити і поглибити емоції школяра. Отже, найприйнятнішою формою занять може стати система ігор. Таким чином, цілі та завдання тренінгу мають бути змінені. Розвиток емоційності може бути досягнуто, наприклад, залученням уваги школяра до всього, що його оточує у реальному житті. У професійній системі тренінгів є низка вправ, спрямованих на розвиток слухової уваги: слухаємо тишу. У прикладі ця вправа неодмінно має трансформуватися, змінивши свою цілеспрямованість. Художнє виховання та розвиток, оволодіння професійними навичками слід за загальним вихованням та розвитком. Якщо людина не вихована і не освічена, то їй навчатися театральному мистецтву їй немає сенсу. Творчо розвинена особистість повніше сприймає світ, навколишнє життя, у будь-якій професії отримує повну реалізацію. Саме тоді людина здорова і щаслива, коли особистість її може повністю реалізуватися. І щоб така особистість отримувала відповідне виховання та розвиток, мають бути підготовлені театральні педагоги, які володіють театральною методикою, усвідомлюють завдання виховання творчо активної особистості та здатні трансформувати їх у завдання конкретно-педагогічні. Тому надзвичайно актуальним стає завдання відкриття на кафедрі режисури та майстерності актора

спеціальності «Театральний педагог» для роботи у загальноосвітніх школах на базі глибокої режисерської підготовки.

Театралізована діяльність - це різновид творчої діяльності, що орієнтована на художнє навчання та виховання, формування естетичних засад, моральних принципів поведінки та комунікативних навичок. Саме театралізована діяльність дозволяє вирішувати багато педагогічних завдань, що стосуються формування виразності мовлення дитини, інтелектуального та художньо-естетичного виховання. Виконуючи театралізовану діяльність, діти стають учасниками різних подій з життя людей, тварин, рослин, що дає можливість краще пізнати навколишній світ, театралізована діяльність допомагає формувати у дітей інтерес до рідної культури, літературного світу, досвід соціальних навичок поведінки, а також духовно-моральні якості; розвивати у дітей такі здібності як: чути, бачити, відчувати, розуміти, фантазувати і вигадувати. З педагогічної точки зору можна сказати про привабливість, універсальність, ігрову природу та соціальну спрямованість, а також про корекційні можливості театралізованої діяльності. Театр - це один із найпоширеніших і найдоступніших видів дитячої творчості, він близький і зрозумілий дитині. Хочеться відзначити, що театральна діяльність починається у дитини ще з дошкільного віку, вдома або в дитячому садку, коли дитина починає наслідувати дії дорослого. Театралізована діяльність у молодшому шкільному віці реалізується в ігровій формі, що відповідає психічним характеристикам цього вікового етапу розвитку. Ігрова діяльність, як ніяка інша, сприяє розвитку емоційних ресурсів дитячого організму, допомагає сформувати основи правильної емоційної поведінки, виробити її культуру, розвинути систему взаємодії між учням та педагогом, що дозволяє більш ефективно досягати цілей та завдань навчання. Театральна гра вважається різновидом сюжетно-рольової гри. Відмінність з-поміж них лише у цьому, що у сюжетно-рольовій грі діти відбивають життєві ситуації, а театралізованої беруть сюжети з літературних творів. Гра найбільш зрозуміла та прийнятна для дитини форма діяльності. Вона захоплює дитину, допомагаючи розвинути пізнавальну зацікавленість та отримати задоволення від процесу навчання. Він моделює

реальні об'єкти та явища світу, надаючи їм нові форми та характеристики. У грі відбувається засвоєння дитиною культурних цінностей та включення її в доросле життя, з усіма її взаємини та напрямками діяльності. Через накопичення та розширення репертуару ролей у грі, яка виступає засобом збагачення емоційного світу, молодший школяр поступово вчиться виявляти співпереживання, чуйність, здатність розділяти радість однолітка. Ці почуття трансформуються на досвід власних переживань: соціальні емоції, які у грі у взаємодії з партнерами, переходять із пасивних в активні. Існують різні форми та методи організації театралізованих ігор:

1. Музично-театралізовані ігри на розвиток вокально-слухової та музично-рухової координації.
2. Розповіді, розмови про театр.
3. Індивідуальні та колективні творчі завдання.
4. Ігрові тренінги в розвитку психічних процесів (уваги, пам'яті, уяви).
5. Твір казок, вигадкування сюжетів.
6. Виготовлення атрибутів, костюмів.
7. Постановка вистав.
8. Спільне відвідування вистав та їх обговорення.
9. Перегляд презентацій.
10. Перегляд вистав.
11. Читання сценарію, обговорення та розподіл ролей.
12. Проби: входження у образ.
13. Режисерська гра «Покажи казку» – використання різних видів театру.

В установах додаткової освіти ведеться активна робота з реалізації театралізованої діяльності дітей молодшого шкільного віку, яка здійснюється у різних формах: студії, творчі колективи, театри гри, гуртки, ранки, покази та ін.

Провідна роль організації театралізованої діяльності належить педагогам додаткової освіти та середовищі, яке вони створюють для сприятливої та комфортної роботи.

Творча самореалізація особистості школяра як самостійний напрямок педагогічних досліджень виникла в науці порівняно недавно. Водночас проблема самоактуалізації, духовного становлення та самостійного максимального втілення емоційно-інтелектуальних спрямованостей школярів сягає в глибину віків історії освіти та педагогічної думки. Становлення та життєвий шлях видатних персоналій усіх епох (Е. Фромм, Ж.-Ж. Руссо, К. Роджерс, К.Д. Ушинський, З.І. Равкін та ін.) – гідний приклад соціальної та духовної самореалізації, приклад творчого рішення всіх життєвих проблем та ситуацій. Самореалізація школяра є усвідомлюваний і суб'єктивно значущий процес розкриття його здібностей і можливостей у діяльності та міжособистісних відносинах. Самореалізація як процес передбачає гуманізацію педагогічної освіти, ідентифікацію себе з іншими, відкритість досвіду та його прийняття, різноманітне сприйняття суб'єктом чуттєво-заданих ситуацій, творчий характер активності, ігровий підхід, реалізацію моделі школи повного дня. Розвиток сучасного суспільства не міг не позначитися на зміні вимог до освітнього процесу, в основу якого покладено ідеї гуманізації, що вимагають створення педагогічних умов, що сприяють формуванню соціально активної, самостійної, творчої особистості, здатної та готової до саморозвитку та самовдосконалення. Загальноосвітня школа є місцем, де дитина проводить більшу частину часу. На етапі навчання вона має лише формувати в учнів певний набір знань, а й пробуджувати і постійно підтримувати їхнє прагнення самоосвіти, реалізації творчих здібностей і талантів. Розвиток художнього сприйняття у реалізації свого творчого задуму школяра зі створення образу ролі створює фундамент духовно-морального, естетичного потенціалу особистості, що дуже важливо задля сучасного етапу розвитку суспільства, коли проблема духовноморального стану підростаючого покоління представляє особливу актуальність і потребує позитивного рішення. На третьому ступені навчання школярам не лише

надається можливість реалізації свого інтересу до театру, а й прояви себе в акторській та режисерській творчості. Велику увагу у роботі шкільного навчального театру приділяється створенню цілісних постановок, літературно-музичних композицій, навчальних спектаклів, розкриття художнього образу твору, надзавдання автора. Робота над навчально-творчим матеріалом розвиває вміння бути корисним членом колективу, сприяє накопиченню знань життєвих ситуацій, формуванню світогляду, навичок спілкування, соціальної активності в цілому. Жодному виду людської діяльності не чужий творчий підхід. Не обов'язково, щоб усі члени товариства писали вірші чи співали пісні, були вільними митцями чи грали роль у театрі. Той вид діяльності, у якому найкраще, найвільніше проявляється творчий підхід, і той обсяг, в якому людина може його проявити, залежить від складу особистості, від звичок, від особливостей життєвого шляху. Якщо людина освоїв творчість повною мірою – і за процесом її течії, і за результатами – значить, вона досягла високого рівня духовного розвитку. У такому разі, якою б він діяльністю не займався, постійна робота над собою завжди сприятиме розвитку його неповторної індивідуальності та рис характеру, унікальних для нього [7, с. 200-206]. Єдине естетичне виховно-освітнє середовище, що успішно виконує такі пріоритетні завдання, як формування основ творчої особистості, художньо-естетичних, духовно-моральних засад, почуття прекрасного, образного мислення та бачення світу, відчуття причетності людини до загальної гармонії природи, розвитку культури спілкування, естетичного смаку, прихильності до ідеалів добра, справедливості, гуманізму, людського взаєморозуміння та взаємодопомоги спрямована на кінцевий результат виховання та навчання – соціальну активність підростаючої особистості.

2.2. Шкільний театр як спосіб провадження розвиваючої творчої діяльності

Розвиток музично-творчих здібностей дітей – одне з актуальних завдань у теорії та практиці сучасної додаткової освіти. Загальновідомо, що у будь-якому вигляді людської діяльності цінується передусім творча особистість: людина, має високим творчим потенціалом в «інтелектуальних» видах діяльності, створює нові оригінальні продукти, а масовому праці демонструє вдосконалення процесу коштів, що веде до його високої ефективності. У рамках додаткової освіти всі перелічені види пізнавальної діяльності поєднує в собі дитячий шкільний театр як форма колективної навчальної роботи, де поєднуються музика та драматургія, вокальне та інструментальне мистецтво, хореографія та акторська творчість. Музично-театралізовані вистави, підготовлені дітьми на репетиціях шкільного театру, є результативним засобом розвитку музично-творчих здібностей молодших школярів. У практиці додаткової освіти накопичено багатий досвід з організації та керівництва музично-театральними уявленнями. Нескладний сюжет, розігрування за ролями приносять учням молодших класів багато задоволення, при цьому театральні постановки надають розвиваючу дію на особистість дитини, що активізує музично-творчу діяльність (Н. А. Ветлугіна, Н. А. Опаріна, Л. Л. Пилипенко, І.І. В. Просандєєва та ін). Активне залучення до участі у музично-театральних уявленнях учнів початкових класів ґрунтується на вікових творчих особливостях дітей: саме у молодшому шкільному віці проявляється схильність до наслідування мови, міміки, пантоміміки інших людей; школярі швидко та міцно запам'ятовують невеликі музичні та літературні тексти; діти розрізняють та артистично передають мовні та музичні інтонації; вони мають образне сприйняття змісту творів мистецтва. Однак, на жаль, у сучасній школі приділяється недостатньо уваги музично-театральній діяльності та розвитку музично-творчих здібностей засобами шкільного театру. Ця обставина пов'язана з низкою причин: це і неоднозначне трактування в педагогічній літературі поняття «музично-творчі здібності» та структурних компонентів даних здібностей у контексті

театралізованої діяльності, та необхідність пошуку та реалізації нових методичних підходів до вирішення проблеми розвитку даних здібностей у сфері додаткової освіти учнів, і нестача фахівців, здатних керувати шкільним театром і які мають, своєю чергою, компетенціями як у сфері музичної освіти, і у сфері театральної педагогіки. Суперечність між потребою суспільства в музично-творчих діяльних людях і реальним станом практики додаткової музичної освіти, що реалізується в умовах загальноосвітньої школи, зумовлює актуальність даного дослідження. Матеріал та методи Матеріалом для дослідження послужили музично-творчі здібності молодших школярів як показники розвитку на заняттях у шкільному театрі в рамках додаткової освіти. Методика вивчення поставленої проблеми ґрунтувалася на аналізі психолого-педагогічної та методичної літератури, що дозволило розробити комплекс творчих завдань. Результати та обговорення Аналіз проблеми розвитку музично-творчих здібностей багато в чому визначається тим змістом, який ми вкладаємо в це поняття, а також виходячи із загальнопсихологічного визначення здібностей людини. Визначення поняття «здатності», з погляду вчених, пов'язане з індивідуально-психологічними властивостями індивіда, що забезпечують успішність виконання будь-якого виду діяльності та є результатом вироблених раніше знань, умінь та навичок. Так, на думку О. С. Віндекер, здібності трактуються як «індивідуально-психологічні особливості людини, що виражають його готовність до оволодіння певними видами діяльності та їх успішного виконання» [59]. Отже, суб'єкт, який займається музичною творчістю, повинен мати індивідуально-психологічні властивості (або якості), які включають мотиваційну готовність до даного виду діяльності, а також знальний і практичний компоненти сфери особистості. Іншими словами, музично-творчі здібності є комплексом особистісних особливостей (мотиваційної, емоційної, вольової, інтелектуальної та креативно-творчої сфер) і спеціальних здібностей, необхідних для занять музичним мистецтвом. Для визначення структури даних здібностей розглянемо кожен із складових – музичну та творчу – по черзі. < p align="justify"> Отже, серед робіт, присвячених музичним здібностям, фундаментальною працею є книга Б.

М. Теплова «Психологія музичних здібностей» [13]. Музичні здібності, на думку вченого, - це комплекс індивідуально-психологічних властивостей людини, що зумовлюють сприйняття, виконання, творіння музики, навчання в галузі музики [13]. Автор підкреслює, що музичні здібності дитини виявляються у відповідній діяльності, найчастіше у процесі співробітництва з іншими людьми. Значить, педагог правильним підходом, послідовністю методичних прийомів може вплинути на індивідуальний музично-творчий розвиток кожної дитини опосередковано через колектив. Це твердження є важливим для нашого дослідження, оскільки заняття у шкільному театрі включають в основному групову та колективну форми творчої роботи. Відповідно до Б. М. Теплова, класифікація музичних здібностей відбиває два компоненти: спеціальні (виконавчі, композиторські) і загальні здібності, необхідних здійснення будь-якої музичної діяльності. При цьому спеціальні здібності, або, іншими словами, музичність, включають всі види музичного слуху, музично-слухові уявлення, вокальні та інструментальні виконавські здібності, імпровізаційно-вигадницькі здібності, які в діяльності супроводжуються емоційною реакцією – відгуком, чуйністю на музику, емпатійними переживаннями художнього образу твору мистецтва. Загальні здібності, на думку вченого, виявляються у вигляді стійкої уваги до музичної діяльності, довільних та мимовільних вольових зусиль у ході занять музикою, продукування яскравих та активних зорових та слухових образів тощо. буд. М. Теплова, до музичних здібностей відносять також музичне сприйняття, мислення, уяву (Д. К. Кірнарська, В. І. Петрушин, Г. С. Тарасов, Н. А. Терентьева Г. М. Ципін та ін.). Хоча слід зазначити, що, на думку інших учених, перелічені якості не здібностями, а музично-пізнавальними процесами, які у психіці який навчається під час занять музичної діяльністю. Сутність музичного сприйняття полягає в активному відображенні та переживанні художнього образу твору, при цьому в процес паралельно включається діяльність зі створення суб'єктивного образу музики. Н. А. Терентьева виділяє такі параметри музичного сприйняття школярів: емоційність (інтенсивність чуттєвих переживань, їх відповідність художньому образу музики);

асоціативність (здатність до сприйняття взаємозв'язку між різними образами, відображення їх багатовимірності у суб'єктивних уявленнях школяра); цілісність (здатність до узагальнення, синтезованого сприйняття образів в емоційному та інтелектуальному їх аспектах), диференційованість (здатність сприйняття окремих елементів). Звідси до умов, що сприяють повноцінному музичному сприйняттю, можна віднести наявність розвиненої чуттєво-емоційної сфери у того, хто навчається, здатність до емпатії, співпереживання музичним образам, асоціативно-художній досвід, інтелектуальні якості школяра. Наступний компонент музичних здібностей, важливий теми даного дослідження, – образне мислення молодших школярів. У трактуванні педагогів та психологів у галузі музичної освіти – це складний процес інтелектуального перетворення чуттєво сприймається музично-естетичної інформації у вигляді слухових та зорових образів. Зазначимо, що мислення зоровими образами, чи, іншими словами, «візуальне» мислення, добре розвинене в дітей віком, оскільки саме зорова інформація дає найбільший обсяг всього пізнаваного учнями об'єктивного світу, зокрема й музично-культурного його компонента. Слухові образи гармонійно доповнюють візуальну інформацію та відображають власне музичний аспект мистецтва. Образне мислення «спирається» на індивідуально-психологічні особливості молодшого школяра, тому образ відбиває як зовнішні, чуттєво-сприйняті властивості об'єкта, а й «емоційно-особистісне ставлення до них» [15].

Говорячи про образи, неможливо не торкнутися такої специфічної людської здатності, як уява. Основою музичної уяви є відчуття (слухові, зорові, дотичні), які, нарівні з іншими відчуттями, мають інерцію послідовності. Музична уява дозволяє продукувати нові суб'єктивні художні образи і таким чином сприяти індивідуально-особистісному та колективно-громадському розвитку учнів у сфері музичного мистецтва. Підкреслимо за вченими, що це пізнавальні процеси (чи здібності) – сприйняття, мислення, уяву – нерозривно взаємопов'язані і виділяються у науці умовно, по домінуючому нині виді музичної діяльності. Отже, музичні здібності, що виділяються в психолого-педагогічних та спеціально-музичних дослідженнях вчених, – це насамперед «здатність

переживати музику, здатність створювати образи музичних творів та виражати їх як засобами музичної діяльності, так і засобами будь-якої іншої художньої діяльності (образотворчої, ігрової), Творчої» [32]. Наступний творчий компонент у тандемі «музично-творчі здібності» вивчався педагогами, психологами, музикантами досить активно. На думку І. А. Неясової та Ю. Н. Соколової, «у творчості дитина виступає і як суб'єкт діяльності, і як суб'єкт пізнання, і як суб'єкт переживання» [49]. У дослідженнях О. В. Міліциної наголошується на необхідності використання творчих видів діяльності в системі додаткової освіти, які надають «можливості реалізувати інтелектуальний, творчий, ... особистісний та інші потенціали в ... практиці» [59]. У роботі Н. В. Кондратьєвої та В. П. Ковальова дається визначення творчих здібностей, які трактуються як «синтез індивідуально-психофізіологічних особливостей особистості та нових якісних станів (змін у мисленні, сприйнятті, досвіді життєдіяльності, мотиваційній сфері), що виникають у процесі нової для індивіда діяльності (у процесі вирішення нових проблем, завдань), що веде до успішного її виконання чи появи суб'єктивно/об'єктивно нового продукту (ідеї, предмета, художнього твору тощо)» [10]. Ґрунтуючись на численних дослідженнях вітчизняних та зарубіжних учених, можна виділити відмінні риси творчих здібностей: розвинену уяву, емоційна чутливість, нестандартний підхід у вирішенні поставлених завдань, концентрація на головному, креативність мислення, здатність пам'яті оперувати музичними образами, інтелектуальна активність, ініціативність. Синтез музичних і творчих компонентів дає структуру здібностей, необхідні реалізації театралізованих уявлень за умов шкільного додаткової освіти: творче сприйняття музики, музикально-образне мислення, музичне уяву, здатність до вокальному творчості, інструментальному творчості, пластичному втіленню музичного образу (руху під музику). Аналіз сутності та структури поняття музично-творчих здібностей, а також вікових особливостей їх розвитку у молодших школярів дозволив зробити висновок, що великого значення з цієї точки зору набувають синтетичні жанри мистецтва, де образи функціонують як цілісні та втілюються в комплексі сприйняття, осмислення та

творчості. Одним із таких синтетичних жанрів є театр, який дозволяє комплексно підійти до процесу музично-творчого розвитку дітей. Підтвердженням цього є досвід робіт у галузі музично-театральної діяльності Ю. П. Азарова, Ю. Д. Білодубровської, Н. В. Боркіної, О. П. Єршова, О. М. Мойсеєвої, Є. Г. Савіної, Н. І. Сац, Н. С. Шерн та багато інших. ін. Незважаючи на різноманітність методичних підходів до організації музично-театральної діяльності дітей, авторів об'єднує думку про те, що успішність становлення творчо розвиненої особистості дитини залежить від того, «як будується освітньо-виховний процес, як змістовна, процесуальна та мотиваційна сторони даного процесу» [46]. Мотиваційний компонент організації занять у шкільному театрі пов'язаний з інтересом та потребою учнів у музично-театральній діяльності, які виникають за умови емоційної привабливості змісту музично-сценічного матеріалу, а також його доступності у плані осмислення, запам'ятовування та втілення. Велику роль у формуванні позитивної мотивації у молодших школярів відіграє стимулювання активності у груповій та колективній музично-творчій діяльності, заохочення ініціативності та свободи у висловленні своїх почуттів, думок та пластичних рухів. Змістовий компонент занять включає підбір репертуару та визначення педагогічних методів його втілення у музично-театральних уявленнях. Як правило, музично-сценічні твори мають бути орієнтовані на художньо-естетичний, моральний, емоційний, інтелектуальний та творчий розвиток молодших школярів. Сюжетна лінія, почуття та дії персонажів мають бути зрозумілі та цікаві всім учасникам театрального колективу. Зорові, слухові та пластичні образи, що втілюються у творі, повинні бути емоційно виразними, наочними, яскравими, динамічними. Як справедливо зазначає Л. Л. Пилипенко, «дитина має перейнятися емоційним станом героя, відчути, пережити те, що його хвилює, дивує, радує» [12]. Зміст навчально-виховних завдань, реалізованих у процесі занять у шкільному театрі, включає: поглиблення знань дітей про навколишню музичну реальність; розвиток музичного сприйняття, мислення, пам'яті, уяви учнів; вдосконалення артистизму при втіленні художнього образу героїв сценічного твору; розвиток вокальних, інструментальних та пластичних

імпровізаційних здібностей; виховання культури музично-мовленнєвого спілкування у процесі репетицій та виступів. На думку Л. А. Безбородової, передумовами успішності реалізації цих завдань молодшими школярами під час занять музично-театральним мистецтвом є «високий рівень сприйнятливості дітей, чуттєво характер дитячого мислення, і навіть схильність учнів початкових класів до творчості переважають у всіх його проявах». Методичні підходи до організації занять шкільного театру та постановки музично-театральних вистав, пропонувані у педагогічних дослідженнях, дозволяють виділити такі етапи (процесуальний компонент):

1) вибір сценарію театральної вистави, що відповідає віку учнів, їх індивідуальним та колективним виконавським можливостям;

2) демонстрація обраної театральної вистави дітям: прослуховування запису, перегляд у дитячому театрі тощо;

3) бесіда за прослуханою музично-театральною виставою; виявлення образів головних персонажів, аналіз змісту загалом, виявлення ідеї тощо; 4) розподіл ролей; 5) розучування вокальних та інструментальних партій, хорових номерів, танцювальних та пластичних етюдів; 6) зведення по порядку сцен із поступовою ускладненістю образу персонажа; 7) зведена репетиція, у якій акцент робиться на сприйняття уявлення як єдиного цілого; 8) підготовка та оформлення сцени; учасники представляють самостійно виконані костюми, декорації, атрибути до театральної вистави; 9) генеральна репетиція; 10) виступ; 11) аналіз виступу спільно педагога з учнями, оцінка виконаної роботи, інформація про нові плани, заохочення. Театральне мистецтво, зазначає А. Н. Матвеева, близьке до сутності дитини, її спілкування [14]. У зв'язку з цим шкільний театр містить у собі такі можливості розкриття та реалізації особистості, які не можуть бути розкриті та реалізовані у традиційній навчальній діяльності. За словами О.Л. Михайлової, театр допомагає дитині спробувати себе ролі «творця можливих художніх форм», що належать різним видам мистецтва [15]. Таким чином, досвід дитячої театральної діяльності неодноразово

переконає в тому, що участь школярів у театральній-творчій процесі створює найкращі умови для розвитку особистості, і саме у творчості народжується та закріплюється любов до музичного мистецтва та театру на все життя – велика кількість форм та методів навчальної та виховної роботи; – найтісніший зв'язок праці та навчання; - Використання ігротехнік як фактора формування пізнавального інтересу у учнів. Представлені у роботі складові моделі освітнього середовища калузьких дослідників сприяють оптимізації включення юнацтва до різноманітних видів діяльності, отже, його подальшому успішному розвитку через прищеплення умінь і навичок здобувати знання.

Ідеологічні та соціально-економічні зміни, що відбулися за останні десятиліття, у всіх сферах життя суспільства зумовлюють появу нових поглядів на процес соціального та індивідуального становлення особистості. Виникає необхідність розробки та реалізації ефективніших педагогічних умов соціалізації підростаючого покоління. Найважливішими якостями особистості є активна життєва позиція, вміння здійснювати моральний вибір, оцінювати наслідки прийнятого рішення, нести перед собою та суспільством. І.С. Кон визначає цей процес як «засвоєння індивідом соціального досвіду, у якого створюється конкретна особистість» [4]. Близьке визначення цьому дає Б.Д. Паригін: «входження до соціального середовища, освоєння певних ролей і функцій, яке за своїми попередниками повторює окремий індивід протягом всієї своєї формування та розвитку» [6]. Вирішення питань соціалізації належить різним соціальним інститутам, одним із яких є система додаткової освіти, що характеризується значною мобільністю змісту та форм педагогічного впливу в процесі становлення особистості. Додаткове освіту зазвичай сприймається як умова успішної соціалізації у сучасному динамічному суспільстві. Додаткова освіта в педагогічній теорії та на практиці визначається як цілеспрямований процес виховання та навчання за допомогою реалізації цілого комплексу освітніх програм при наданні додаткових освітніх послуг та іншої інформаційно-освітньої діяльності за межами основних освітніх програм на користь особистості дитини, що формується. Становлення системи додаткової освіти

дітей має давню історію та здійснюється на базі багаторічного досвіду роботи з дітьми та тих традицій, які пов'язані з позакласним та позашкільним вихованням та навчанням. Це узгоджується з вимогами сучасних освітніх стандартів, що визначають напрямок позаурочної діяльності. Проблема організації позанавчального часу школярів не нова, вона давно хвилює педагогів і батьківську громадськість. Визначний вітчизняний педагог К.Д. Ушинський ще в середині 19 століття зазначав, що у маленької людини швидко «псується голова, серце та моральність», якщо вона не знає, чим їй зайняти день. З думками К. Д. Ушинського тісно перегукуються думки великого російського письменника А. М. Горького, який говорив, що на день треба дивитися, як на маленьке життя, треба перевіряти, чим багате це життя. Інакше сказати, як уроки, і вільний час дитини мають бути заповнені спеціально організованою діяльністю, у процесі якої формуються названі якості особистості [3]. Така діяльність дитини може продуктивно здійснюватися у дозвільній сфері. У соціальному аспекті діяльність за інтересами чи хобі є постійну, добровільну, емоційно насичену діяльність, метою якої є розвиток та саморозвиток особистості. Діяльність за інтересами, досягаючи рівня соціально значимих ініціатив, робить свій внесок у створення нових соціокультурних цінностей. З педагогічного погляду, дозвілля є зона різноманітних форм активного спілкування, що задовольняє потреби дитини на контактах. Таке дозвілля як об'єднання за інтересами виступає сприятливою сферою для усвідомлення себе, своїх якостей, достоїнств та недоліків. У сфері дозвілля діти найбільш відкриті для впливу і на них різних соціальних інститутів, що дозволяє з максимальною ефективністю формувати їх моральний образ і світогляд. У процесі колективного дозвілля відбувається зміцнення почуття товариства, зростання ступеня консолідації, стимулювання трудової активності, навчання нормам поведінки в суспільстві, що в соціальній педагогіці визначається як відпрацювання механізмів соціальної взаємодії. Правильно організований дозвілля час дітей впливає і їх пізнавальну діяльність. Превалювання у дозвіллі емоцій продиктоване основним призначенням «дозвілових» занять – дати дитині фізіологічно та психологічно відпочити.

Активному відпочинку сприяють різноманітні перемикання з обов'язкових справ на необов'язкові, з серйозних на веселі, з розумового навантаження на фізичне, з пізнання на розвагу [5]. У педагогічному плані діяльність культурно-досугового установи у системі додаткової освіти спрямовано не так на те, щоб дати кожному індивіду якомога більший обсяг знань, а на те, щоб через улюблене заняття цілеспрямовано розвивати різні сторони його особистості: інтелект, моральність, естетичні почуття. Робота сучасних культурно-дозвільних центрів повинна будуватися на перспективі, яка б задовольняла не тільки потреби у відпочинку, а й розвинула здібності особистості. Таким чином, дозвілля постає як фактор процесу становлення та розвитку особистості, засвоєння нею культурних та духовних цінностей. Характерною особливістю дитячого дозвілля сьогодні є зростання у ньому духовного початку, нарощування способів проведення вільного часу, що поєднують у собі розважальність, насиченість інформацією, можливість творчості. Такими «синтетичними» формами організації дозвілля стали дитячі об'єднання [2]. У широкому значенні під дитячим об'єднанням ми розуміємо реальне формування, в яке самостійно та добровільно неповнолітні об'єднуються для спільної діяльності, яка задовольняє їх потреби. Процес соціалізації і культурного розвитку особистості учасників дитячих об'єднань на відміну традиційних колективів художньої самодіяльності здійснюється над жорстких рольових однозначно окреслених межах, а процесі реально складних дозвільних ситуацій. Дитячі об'єднання мають більш високий порівняно з традиційними дозвільними колективами (хоровими, музичними, хореографічними та ін) ступенем самоорганізації. Слід зазначити, що одним із основних принципів роботи дитячих об'єднань є самодіяльність як діяльність, що здійснюється за особистим починанням, під час якої виявляються такі якості людини, як творчість, самостійність, відповідальність, ініціативність; це діяльність, спрямовану реалізацію суспільно особистісно значимих цілей. Важливою формою діяльності дитячих об'єднань є дитячий театр. У формуванні цілісного потенціалу особистості може грати роль специфічного інституту соціалізації, включення у світ культури у її основних аспектах: моральному,

політичному, естетичному, інтелектуальному, соціально-психологічному. Синтетичний характер театрального мистецтва є унікальною умовою художньо-естетичного виховання дитини, завдяки якій дитячий театр займає особливе місце у загальній системі художньо-естетичного виховання дітей та юнацтва. Застосування в практиці навчально-виховної роботи засобів театрального мистецтва сприяє розширенню загального та художнього кругозору учнів, загальної та педагогічної, психологія, право, соціологія 281 Традиції шкільного театру в були закладені ще в кінці XVII - початку XVIII століття.. Наприкінці XIX – на початку XX століття у вітчизняній педагогіці формується усвідомлене ставлення до театру як найважливішого елементу морального та художньо-естетичного виховання [2]. Нині надзвичайно гостро постала проблема інтелектуальної та духовної незайнятості дітей. І тут шкільний театр, оснащений цілим арсеналом прийомів театральної педагогіки, стає тим клубним простором, де складається унікальне виховне середовище. У цьому годі було сприймати дитячий театр як спрощену модель дорослого театру. Якщо суть дорослого театру – це мистецтво, то дитячого – це виховання та розвиток дитини. Тому принципи побудови дитячого театру вирізняються своєю специфікою. Якщо ціль дорослого театру – це якісна постановка, то дитячого – це якісний процес підготовки постановки. Якщо у дорослому театрі продуктом діяльності є сама вистава, то у дитячому – особистість учасника вистави. Формування соціальної практикоорієнтованого середовища з урахуванням дитячого театру передбачає участь акторів у діяльності театральної студії, а й у інших справах організації. Таким чином, формується громадянська свідомість, розвиваються соціальні навички, розширюється соціальний досвід дітей. Основними напрямками діяльності дитячого театру є: цивільно-правовий, естетичний, моральний, військово-патріотичний. Діяльність театру різноманітна: вивчення духовної спадщини; реконструкція російських народних обрядів; постановка вистав з етнографічним коментарем; вивчення воєнного минулого; художнє читання; концертна діяльність; участь у масових заходах району, округу, міста; участь у фестивалях та конкурсах; етнографічні експедиції; розробка та проведення

екскурсії у музеї народного побуту. Усі подані напрями театральної діяльності у творчому колективі мають бути об'єднані у єдиний педагогічний процес. Робота за даними напрямами допомагає створити освітню спільність, що об'єднує дітей та дорослих, пробуджує інтерес один до одного, розкріпачує учасників, допомагає батькам краще зрозуміти свою дитину, підвищує рівень комунікативної культури учасників, сприяє їхньому духовному єднанню. Як загальний висновок, що стосується потенціалу дитячого театру у сфері дозвільної діяльності, можна зробити таке. Насамперед, театр надає можливість живого спілкування дітей один з одним, забезпечує соціальну активність, реалізацію творчого потенціалу особистості. З іншого боку, послідовно реалізується і принцип пріоритету учнівської самодіяльності. Навіть у ситуації неправильного виконання дитиною завдання відкриваються нові можливості її застосування, нова модифікація. Реалізується принцип пріоритету дитини: педагог бачить у реакції дітей на його завдання підказку для себе, реальну «зворотний зв'язок». Також реалізується принцип справи, а не амбіцій: «Сьогодні ти граєш Івана-царевича, а завтра ти будеш учасником масовки». Один із центральних прийомів тут – це робота над завданням малим групам. У ситуації взаємодоповнення та постійної зміни рольових функцій ефективно працюють і постійно відточуються вміння створювати спільний лад у спільній роботі. Виникає об'єктивна необхідність включення у роботу кожного учасника групи. Зрештою, реалізується принцип оцінки діяльності. Відпрацьовується такт в умінні «судити» роботу іншої групи «у справі», а не по особистих симпатіях та претензіях. І тому педагог встановлює ділові, конкретні критерії оцінок виконання завдань. Таким чином, форми театрального дійства надійно служать наочним і емоційним способом передачі знань і досвіду в людському суспільстві. Дитячий театр як форма дозвільної діяльності стає не лише засобом пізнання життя, а й школою морального та естетичного виховання підростаючих поколінь. Вирішуються найважливіші завдання соціалізації дитини на системі додаткової освіти.

В даний час існують різні форми спеціально організованої дитячої театральної-драматичної діяльності. Найактивніше театр входить у систему освіти у переломні історичні періоди, пов'язані з її реорганізацією, коли відбувається пошук нових шляхів психолого-педагогічного на учня. Елементи театральної педагогіки включаються безпосередньо до навчального процесу з метою оптимізації, використовуються у позакласній роботі для естетичного розвитку дитини, присутні як додаткові освітні послуги. Відповідно до положень діяльнісного підходу у формуванні та розвитку особистості у спеціалізованій діяльності формуються та виявляються спеціальні здібності, різновидом яких виступають акторські, тобто за наявності такої діяльності ми можемо розглядати їх як новоутворення у структурі здібностей молодшого школяра. Аналіз дитячої театральної діяльності здійснювався у роботах з педагогіки, культурології, театального мистецтва, проте, з погляду формування спеціальних акторських здібностей дітей молодшого шкільного віку, даний вид діяльності у психологопедагогічній літературі практично не розглядається. Розглянемо методичні прийоми шкільного театру ляльок та дані дослідження окремих компонентів акторських здібностей дітей молодшого шкільного віку, формування яких можна простежити у театральній-драматичній діяльності. Виділяють два компоненти акторських здібностей – сценічний темперамент (потреба у спілкуванні з залом для глядачів, акторська заразливість) і творчу уяву [14], які згодом можуть розглядатися як професійні компетенції у акторській діяльності, а й у педагогіці, політиці, менеджменті тощо. Теоретико-методологічною основою психолого-педагогічної програми студії послужили діяльнісний підхід до формування та розвитку особистості, концептуальні ідеї театральної школи гіпотези сценічної діяльності, структура та діагностика акторських здібностей. В основу цієї програми було покладено принципи театральній-драматичної роботи з дітьми, запропоновані Л.С. Виготським: - акцент психолого-педагогічного впливу не на результаті творчості, а на самому драматичному процесі («Дитина - поганий актор для інших, але прекрасний актор для себе, і всю виставу треба організувати так, щоб діти відчували, що вони

грають для себе, були захоплені інтересом цієї гри, самим процесом її, а не кінцевим результатом» [33]; - Необхідність попутного використання допоміжних видів творчості - технічного та декоративнообразуючого, т.к.дані прийоми стимулюють творчу уяву та її втілення; - Використання імпровізаційних форм роботи з дітьми.]; - Необхідність попутного використання допоміжних видів творчості - технічного та декоративнообразуючого, т.к. дані прийоми стимулюють творчу уяву та її втілення; – використання імпровізаційних форм роботи з дітьми («...набагато ближче інновації в загальній та професійній освіті до дитячого розуміння п'єси, складені самими дітьми або твори та імпровізовані ними в процесі творчості» [41]. Останній із перерахованих принципів узгоджується з гіпотезою В.Л. Дранкова у тому, що акторські здібності – сукупність «письменницьких» і спеціальних виразних здібностей [36]. Р.Г. Натадзе [38] розглядає механізми сценічного перетворення на руслі теорії установки. З цього погляду установка на уявну ситуацію відповідає стану, який К.С. Станіславський назвав "почуттям віри" [16]. Він вказував на безпосередній зв'язок акторської драматизації та дитячої рольової гри. Один із засновників теорії діяльності С.Л. Рубінштейн, відзначаючи унікальність феномену театру, підкреслював спільність дитячої та акторської гри: «Актором, що діє в гримістстві, є лише небагато людей; серед дорослих тільки вони зберігають за собою, піднімаючи її на новий щабель, той привілей, яким у дитинстві користується кожен, - приймати на себе всілякі доступні уяві ролі і втілювати у своїй діяльності їх багатоліке життя; інші беруть участь у грі як глядачів, переживаючи, але з діючи» [49]. Ігровий початок у професійному акторі потребує постійного внутрішнього та зовнішнього тренінгу, основи якого ввів у підготовку акторської майстерності К.С. Станіславський, тому нині у театральній педагогіці активно використовуються тренінгові вправи, побудовані з опорою на принципи дитячої рольової гри. Якщо провести зіставлення дитячої рольової гри та професійної гри драматичного актора, можна відзначити такі подібні риси:

- 1) загальне генетичне коріння;

- 2) загальні методи відпрацювання моделей поведінки, запозичених з досвіду інших;
- 3) загальні методи відпрацювання емоційного переживання;
- 4) загальні правила створення та розуміння нової квазіреальності, тобто. ігрового простору та часу;
- 5) знаковість ігрової ситуації у тому іншому випадку.

Період, коли відбувається зміна провідної діяльності з ігрової на навчальну, відзначається як найсензитивніший для активного сприйняття драматичного мистецтва. Особливість рольової гри – відчуття безпеки, яке відчуває дитина, вважаючи, що ніхто (не залучений до гри) за нею не спостерігає. Театральна постановка представлена на суд глядача, а ризик, пов'язаний з хвилюванням на сцені та розкриттям своїх переживань перед аудиторією, досить високий. Але саме робота на глядача сприяє формуванню особливого компонента акторських здібностей – сценічного темпераменту [12], і тут лялька є нам необхідним захистом для молодшого школяра в театральній діяльності. Також, на нашу думку, незаперечною гідністю лялькової постановки при роботі з дітьми молодшого шкільного віку є можливість самостійного вибору дітьми тих персонажів, яких студійці згодом втілюють у виставі. На вибір ролі у разі впливає зовнішня фактура дитини, яку режисер дитячого театру часто враховує при розподілі ролей у драматичній постановці. Це сприяє формуванню адекватної самооцінки молодшого школяра, повному розкриттю обраного характеру, а часто й власних проблем у зв'язку з екстравертністю, яка властива цьому віку. Театральна лялька – символічне зображення, роль якого бере він дитина. Водіння ляльки, у свою чергу, розвиває у дитини навички складних рухових операцій, сприяє розвитку координації та дрібної моторики відповідно до характеру рухів уявного героя. Але, на наш погляд, не всяка лялька театру придатна для роботи з молодшими школярами в тому випадку, якщо педагог ставить собі завдання, пов'язані з розвитком здібностей дитини, а не із задоволенням власних режисерських амбіцій. Для молодшого шкільного віку

також мало підходить тростинна лялька: незважаючи на свою чітку виразність у театральній постановці, вона є досить складною в управлінні, потребує багатогодинної підготовки актора-лялькаря, діти 7 – 8 років швидко втрачають інтерес до неї. В даному випадку рольова гра з лялькою-образом може перейти з розряду занять, що розвивають, в не властиві психофізіологічному розвитку дитини репетиції-тренування, в роботу на результат, який молодшому школяру навряд чи принесе задоволення. Тростова лялька може бути запропонована школярам до 10 років, коли відбувається остаточне засвоєння дитячим організмом щодо сформованого фізіологічного механізму програмування рухів. У цьому ж віці можлива робота з лялькою-маріонеткою. Найбільш виграшним варіантом для роботи з молодшими школярами ми вважаємо планшетну ляльку. Можна рекомендувати ростових "маппетів". Ця театральна лялька відповідає необхідним умовам організації такого роду діяльності молодших школярів:

1. Створення ляльки становить складності для цього віку, т.к. технічні прийоми її втілення у матеріалі відповідають моторному розвитку на 7–10 років. Дитині надається можливість самостійно розробити композицію силуету ляльки, інтенсивність колірного звучання, міру подробиці її образотворчому вирішенні, що сприяє формуванню творчої уяви.

2. Технічний пристрій «маппета» є розумінням дітей молодшого шкільного віку. Лялька зручна, рухлива і слухняна волі дитини-актора, здатна передавати всі відтінки її творчої думки. Ростові «мапети» дозволяють приховувати недосконалість пластики дитини та сприяють при контакті з залом для глядачів зниження рівня тривожності та формування сценічного темпераменту. Результатами дослідження підтвердились дані Н.В. Різдяної [4], що тривожність, будучи стійкою характеристикою особистості, схильна до мінливості в процесі театральнo-драматичної роботи з використанням вправ тренінгу і знижується на другому році навчання в театральній студії. В даному випадку можна говорити про ефективність роботи з планшетною лялькою у молодшому шкільному віці для формування сценічного темпераменту. Лялька є

нам необхідним захистом, який, за нашими спостереженнями, студійці залишають самі у 9 – 10-річному віці (третій рік відвідування студії). Тоді формою їхнього сценічного самовираження стає драматична постановка на відкритій сцені. Підтвердилася гіпотеза, що з спеціально організованою театралью-драматичною діяльністю у структурі здібностей молодшого школяра сценічний темперамент проявляється як новоутворення. Перший шкільний театральний досвід має базуватися на законах дитячої рольової гри та відповідати психологічному розвитку молодшого школяра, що, на нашу думку, можливо у театралью-педагогічному процесі з використанням засобів та окремих методичних прийомів театру ляльок.

2.3. Сценічні народні ігри і фольклор у формуванні творчих здібностей

У кожного народу здавна існують свої традиції: свята, колядки, хороводи, обряди, ігри. Занурення в їхню історію дозволяє долучити дітей до культури, звичаїв та свят. Наприклад, через народні обряди можна освоїти театралізоване середовище, яке багато в чому сприяє пізнанню культури. В давнину на ярмарках і площах поселень було прийнято програвати сценки, в яких були різні сюжети з життя народних героїв, історичні події чи історії правителів. Можна сказати, що головним завданням таких вистав була здебільшого освітня, ніж розважальна. Але, незважаючи на це, розважальна функція існувала, і її здійснювали так звані скоморохи – «бродячі артисти» – представники народного театру. Іншим витоком акторської майстерності був фольклор, оскільки ритуали народних свят та церемоній завжди супроводжувалися яскравою театралізацією цього виду народної творчості. Завдяки фольклору історія театру зародилася нова форма вистав під назвою «містерія», в якій театралізація виявлялася найбільш яскраво. Як особливий жанр у театрі містерія вперше з'явився в Європі в період середньовіччя. Змістом її були біблійні сюжети. Сцени, у яких вистави розігрувалися як живих картин, супроводжувалися антифонним співом. Завдяки таким сюжетам театральних вистав глядачі знайомилися з біблійними історіями

та описом життя Христа. Як доводять результати, отримані в ході нашого дослідження в галузі історії театру, зокрема спостереження за школярами, які освоюють жанри театральних вистав, фольклорний театр своєю яскравістю та самобутністю привертає увагу сучасних дітей. Завдяки незвичайності сюжетів, особливостям одягу та загальній атмосфері давньослов'янські свята та обряди, що відбуваються на сцені, викликають у дітей непідробний інтерес. Це їх зачаровує, діти відчують свою причетність до культури предків та історії, про яку можна не лише прочитати чи побачити в кіно, а й прожити у ній самим якийсь час. Даний напрямок педагогічного дослідження пов'язаний з вивченням фольклорного театру і включає сукупність театральних жанрів: народні ігри та забави, загадки, лічилки, міфи, танці та гру на музичних інструментах, фольклорні драми народних виконавців. Слід сказати, що нині важко зустріти дітей, які захоплювалися б народною грою та застосовували її у своїх розвагах. Щоб такий інтерес з'явився, від педагогів та батьків потрібно вміння знаходити особливі механізми включення дітей до історії, сюжетного змісту гри та її привабливості саме для сьогоденної дитини, особливо молодшого віку. Іншим завданням дослідження є розробка сучасних технологій, що дозволяють застосовувати народну гру або її фрагменти у житті дітей молодшого шкільного віку у вільний від навчання час. В даному випадку важливо сформуванню у дітей уявлення про те, що раніше, в давнину різні знання та вміння передавалися молодшому поколінню старшими безпосередньо в спільній діяльності, як кажуть, «з рук в руки», «від батька до сина», «від матері - Дочки» [28]. Нині такий зв'язок стає менш затребувана практикою, і освоєння якихось конкретних умінь часто пов'язані з оволодінням низки прийомів роботи з технікою, матеріалом. Ще одне додавання до сказаного - це те, що народні ігри здебільшого носять колективний характер (яскравим прикладом є хороводні ігри) як і всю працю в полі, на ріллі. Саме це пов'язане з поняттям «традиція». Сьогодні, на жаль, рідко коли діти, граючи у дворі, самостійно організують колективну гру, виняток – гра у футбол, хованки, салочки. Особливо це виражено у великих містах, де час дитини протягом дня насичений і розпланований, дозвілля організоване

дорослими, в якому немає місця народним вуличним іграм. Проте слід зазначити, що ще зустрічаються унікальні «колекціонери» народної традиційної гри. Для всіх народних ігор характерна любов людини до веселоців, завзяття. Як приклад слід подати ігрові розвиваючі заняття з дітьми на основі таких народних ігор, як «Бояри», «Дудар, дудар що болить?», «Два хвоста», «Клубок », «Вулик», «Струмок», «Золоті ворота», «Котик спить», «Чай, чай, виручай» та інші. Дані гри, як показала практика, дуже вдало можна впроваджувати як розминку та командоутворення в освоєнні акторської майстерності, що дозволяє в процесі роботи над постановкою вистави швидко налаштувати дітей на необхідний настрій та сюжет. На таких заняттях вони є ще й умовою вирівнювання емоційного рівня дітей. З іншого боку, активна рухлива гра допомагає розвивати спритність та інтелект. Існує досвід включення народної гри зі зняттям втомі дітей від репетиційного процесу. Саме в процесі гри вдавалося нормалізувати розумову та емоційну «бадьорість» дітей, а відтак і створити творче освітнє середовище під час репетиції майбутньої вистави. Народна гра може стати одним із способів розрядки міжособистісного конфлікту, т.к. діти молодшого віку що неспроможні погасити у собі дух суперництва, і це вимагає іноді енергетичної та емоційної «розрядки». У разі такої необхідності гра стає частиною репетиції. У цьому випадку учасникам, спираючись на правила гри, за грамотного керівництва педагога-режисера вдається змінити ситуацію. Це дозволяє зробити висновок, що народна рухлива гра на заняттях з акторської майстерності одна із ефективних педагогічних прийомів попередження конфліктних ситуацій між дітьми. Народний фольклор допомагає розкривати для актора-дитини та новий світ невідомих слів та понять. Наприклад, коли діти від шести до дев'яти років грали на заняттях з акторської майстерності в хороводні ігри, знайомилися із забутими словами та поняттями, які в сучасній мові не використовуються, виявилось, що їх це дуже цікавить, вони самі починають запитувати про значення слів. І що найцікавіше, вони з великим інтересом поставилися до пропозиції педагога-режисера провести самостійне дослідження прямо в процесі заняття з'ясування значень тих чи інших слів, які зустрічаються в іграх, забавах,

мовлення, за допомогою Інтернету. Вони швидко запам'ятовували слова та із задоволенням «розшифровували» їх значення. Це дозволило зробити висновок, що ігрові ситуації важливі ще й для розвитку таких здібностей сучасних дітей, як «вміння швидко перемикає увагу з одного виду на інший», співтворчості та співробітництва, «виходу за рамки» одного виду діяльності, «перенесення акценту з сприйняття творчу діяльність дітей» [69], тобто мають стати базою для роботи з дітьми молодшого шкільного віку. Ще одна особливість включення гри в театральну діяльність – творча діяльність, яка під час гри та в процесі підготовки спектаклю дозволяє подружити дітей різновікових груп, оскільки в процесі народної гри можуть брати участь діти різного віку, і при цьому слід сказати, що всім комфортно. Структура заняття при такому навчанні може бути такою: спочатку дітям пропонується відгадати загадки та обговорити відповіді. Після цього маленькі актори перетворюються на природні явища (такі як вітер, вогонь, хвиля, дощ та інші) чи образи тварин – героїв загадок. Така вправа супроводжується живою музикою, звуками природи, що відтворюються самими учасниками. Діти дошкільного віку швидко та активно підключаються до таких вправ, вони викликають у них сплеск радості та захопленості. Це результат включення у творчий процес взаємодії різних видів мистецтва, різноманітності творчих видів робіт, що об'єднуються єдиною темою, єдиною дією, єдиним прагненням зробити самим оригінальний художній образ. Саме під час таких занять у дітей активно розвиваються акторські здібності та пластика рухів. Через такі ігрові методи в пам'яті дитини закріплюються фольклорні ігри та загадки в процесі осягнення абетки акторської майстерності. Сказане обґрунтовано з опорою на дослідження Б.П. Юсова, який виділяв п'ять способів вираження себе у творчості: «символами (узагальнені знання), образами (переважно зоровими), поняттями, відчуттями, діями» [27]. Таким чином, впровадження традиційної народної гри в систему додаткової освіти з акторської майстерності дозволяє режисеру-педагогу органічно осягати з дітьми драматургію вже в молодшому шкільному віці. Безпосередньо в процесі участі в народних іграх, таких як «жмурки», «наздоганялки», «хованки», діти знайомляться з активною

взаємодією згідно з правилами, де за принципом «мисливець» та «втікач» можна освоювати й інші, складніші сюжетно-рольові. Ігри, в яких змагальність дозволяє розвивати в дітях прагнення самовдосконалюватися в будь-якій діяльності, виробляється навичка активної дії у пропонованих обставинах. Відбувається це на застосуванні, здавалося б, дуже простих законів народних ігор, таких як «Повтори», «Втечи», «Хто швидше». Така гра, у тому числі, дуже важлива тому, що завжди пов'язана з імпровізацією, щирістю почуттів, емоцій, що переживаються, і безперервною дією по досягненню поставленої мети, що дуже важливо в осмисленні та розвитку акторської майстерності. Ще один приклад нашого дослідження стосується того, як педагог-режисер використовує в поставаннях з дітьми твори У. Шекспіра [6, с. 128 - 234]. Як виявилось, у своїх п'єсах У. Шекспір часто запозичив сюжети з народних переказів, легенд та фольклору історії та релігії. Актори-діти цілком розуміються на мотиваціях персонажів, і згодні з тим, що в п'єсах Шекспіра показані реалії сучасного часу. Автор статті, говорячи про це, зовсім не лукавить. Не секрет, що розвиток особистості дитини та її знайомство з цим світом починається через гру. Сучасні діти мало знають про традиції народу та фольклорні традиційні ігри, у цьому може допомогти театральна діяльність, завдяки якій діти через включення в гру та проживання сюжету освоюють міфи про гармонійну цілісність світу та його циклічність. Слід сказати, що навіть діти-дошкільнята та учні молодшого шкільного віку з великим інтересом грають у народні ігри. Крім цього, включення народних ігор до театральної діяльності допомагає розвивати міжособистісні стосунки та вчить груповій взаємодії та співтворчості. Результати спостережень за процесом входження дитини у гру, у процесі групових «хороводних іграх» на заняттях з акторської майстерності показують, що, включаючись у такий вид роботи, діти за короткий термін розкріпачуються, стають товариськішими, починають проявляти ініціативність і в повсякденній діяльності. Завдяки впровадженню народних ігор, загадок, обрядів у заняття з акторської майстерності дитина гармонійно та природно пізнає свою культуру. Саме народна гра є не лише якісною розминкою, а й умовою згуртування

колективу, а театральна діяльність отримує позитивні перспективи у розвитку сучасної дитини, у тому числі у процесі створення спектаклю. Сказане дозволяє зробити такі висновки: – театральні постановки, засновані на вивченні історії України, для дітей є природними та результативними, завдяки цьому у них формуються навички відбору потрібного матеріалу, зацікавленість народними героями, запам'ятовуванням необхідних та важливих подій та дат. А самостійне проживання ситуацій формує та розширює кругозір дитини; – театральна сцена дає позитивний досвід та можливість відчувати себе успішним, а включення до процесу навчання народного мистецтва дозволяє розкріпачитися та виплеснути накопичену енергію; – діти здатні глибоко і з цікавістю поринати у вивчення життя народу; – театральна сцена завдяки долученню до народного мистецтва дає дітям новий незвичайний досвід, що вони запам'ятовують на все життя; – така різнопланова діяльність є «реставрацією» та запам'ятовуванням цікавого історичного явища; – важливим результатом постановок є бажання дітей дізнаватися про традиції та історію народу через види театального мистецтва. Дітям це важливо, цікаво, це їх зачаровує. Актори-діти готові дізнаватися, грати та щиро проживати проблеми, радості та трагедії історії. Саме через сучасну модну і чесну сценічну форму вистави у дітей прокидається допитливість і бажання знати більше про себе, культуру та Україну в цілому.

2.4. Роль режисера – педагога та репертуару у формуванні творчих здібностей дітей

Вектором нового століття є трансформація уявлення про цілі, смисли та цінності, зміни в людині, структуру суспільства, життєзабезпечені технології. Вони супроводжують процеси відновлення парадигм, які активізують процеси становлення та інформатизації суспільства, культури, освіти, формування нових етапів їх розвитку. У галузі освіти вони пов'язані з вирішенням наступних завдань:

- доступністю та якістю освіти всіх категорій вихованців та учнів (з різним рівнем доходу в сім'ї, потреб та запитів усіх категорій споживачів);
- вихованням всебічно розвинених випускників, конкурентоспроможних та успішних у всіх сферах життя, гідних громадян та патріотів своєї країни;
- створенням основи економічного розвитку у рамках технологічного укладу, розвитком пріоритетних напрямів з урахуванням наступності всіх рівнів освіти з урахуванням ринку праці.

У зв'язку з цим освіта розвивається в контексті ринкових перетворень, висуваючи особливі вимоги до професійних якостей педагога, які здійснюються завдяки грамотності (загальної та фундаментальної), освіченості, культурі та інтелекту. Освіченість, інтелект, духовність і культура, прагнення творчості й уміння орієнтуватися у умовах є найважливішими чинниками розвитку сучасного педагога. Спектр професійного поля сучасного педагога зумовлює розвиток його творчого потенціалу, пошук нових рішень, провадження дослідницької, проектної та інноваційної діяльності, педагогічної майстерності, дозволяє вийти на інший рівень особистісно-професійних якостей, а також професійної досконалості педагога. Професійна досконалість педагога - індивідуально своєрідний шлях (траєкторія) особистості з початку формування уявлень про професію, наміри і до завершення професійної біографії. У науковій літературі представлені теоретичні засади процесу розвитку педагогічної майстерності педагога, виокремлено його специфічні ознаки. Б.Т. Лихачов (1999) вважає, що педагогічна майстерність — це частина педагогічного мистецтва, що проявляється у сучасному володінні педагогом методами і прийомами, всім арсеналом педагогічних умінь і навиків, які забезпечують практичне здійснення педагогічного мистецтва у процесі формування особистості. І.Ф. Харламов (1999) стверджує, що педагогічна майстерність як якісна характеристика навчально-виховної діяльності вчителя є рівнем навчальної та виховної досконалості, що проявляється в обробці психолого-педагогічних методів та прийомів на практиці, завдяки чому забезпечується

висока ефективність навчально-виховного процесу. Л.А. Байкова та Л.К. Гребенкіна (2000) визначають педагогічну майстерність як вищий рівень педагогічної діяльності, що виявляється у творчості вчителя, у постійному вдосконаленні. Н.А.Морева (2006) вважає, що педагогічна майстерність є динамічним процесом розвитку сукупності професійно-особистісних якостей педагога, його умінь і здібностей, що дозволяють ефективно здійснювати професійну діяльність. А.І. Савенков (2009) розглядає педагогічну майстерність як системну якість особистості, яку набуває людина в результаті спеціального навчання та в процесі становлення його професійної ідентичності. Таким чином, педагогічна майстерність - професійне вміння оптимізувати всі види навчально-виховної діяльності, спрямованої на всебічний розвиток та вдосконалення особистості, формування її світогляду та здібностей [20]. Сучасна педагогічна спільнота відчуває на собі серйозний вплив економічної ситуації, яка, стрімко вторгаючись в освітній простір, характеризується підвищеним ризиком, невизначеністю та динамізмом довкілля. Тому педагогу необхідно бути компетентним та завжди готовим до виконання професійної діяльності в умовах ринкової економіки; постійно вдосконалювати професійну майстерність, оновлюючи та збагачуючи свої знання; здійснювати міжособистісні відносини та приймати управлінські рішення; володіти навичками проектної, організаторської та методичної роботи. Сутність педагогічної майстерності укладає якості особистості будь-якого педагога, який, здійснюючи цю роботу, забезпечує її успішність. Педагог-майстер — це фахівець високої культури, майстер своєї справи, він досконало володіє дисципліною, методикою навчання і виховання, володіє психологічними знаннями, а також знаннями в різних галузях науки і мистецтва [21]. Масштабність завдань та безліч варіантів трансформації змісту, необхідність дослідження потреб ринку освітніх послуг вимагають пошуку нових рішень та радикального перетворення, а також розвитку компетентності, мобільності та вдосконалення професійної майстерності сучасного педагога. Удосконалення професійної майстерності педагога - кумулятивний поетапний розвиток, що визначається ітеріальним

вектором соціокультурних процесів в освіті, досягнення на кожному витку спіралі (етапі) апогею, що обумовлюється новим якісним станом та органічною цілісністю, а також прагнення до абсолютного імперативу [66]. Майстерність - мистецтво навчання та виховання, доступне кожному педагогу, яке необхідно постійно вдосконалювати. Воно характеризується високим рівнем розвитку спеціальних умінь, здатністю педагога успішно керувати діяльністю учнів. К.Д. Ушинський, говорячи про мистецтво викладання, стверджував, що педагогіка - це мистецтво, домінантою якого є артистизм [17, с. 18]. У педагогіці поза сумнівом те що, що артистизм необхідний кожному педагогу. Розробкою цієї проблеми здійснюють Ш.А. Амонашвілі, О.С. Булатова, Г.А. Гаріпова, Н.М. Дем'янка, В.І. Загвязинський, В.П. Кузовлев, Є. Пассов, В.А. Розумний, С.Д. Якушева та ін. Артистизм є проявом багатого внутрішнього світу особистості. Він формується у процесі духовно-практичного освоєння людиною певних видів творчої діяльності з метою задоволення потреб у професійному самовдосконаленні та самоосвіті. Професія педагога надзвичайно складна з погляду акторської майстерності. Його значення у педагогічній діяльності потребує особливої уваги та цілеспрямованої роботи фахівців. Роль і важливе місце артистизму можуть змінюватися під час вдосконалення професійної діяльності вчителя, виявляючись як якість особистості. А.Апраксина зазначає, що артистизм педагога — не мрія, а нагальна потреба, доступна тому, хто справді бажає розвивати в собі цю якість. Отже, педагогові необхідне постійне вдосконалення професійної майстерності, багато в чому близької майстерності актора, тобто проблема формування сценічних навичок і навичок акторського перетворення [39]. Діяльність вчителя можна порівняти з діяльністю актора. Вплив дорослого на дитину протікає найчастіше шляхом розмов, ігор, занять, розваг тощо. Успіху цьому процесі значною мірою сприяє емоційна виразність, артистизм, товариськість педагога. Саме артистизм, сильно впливаючи на особистість дитини, може назавжди заразити її любов'ю до читання, розвинути розум, почуття, уяву, захоплюючи можливістю творити і відкривати світ і людину в ньому. Нині у педагогічному співтоваристві дедалі більше

стверджується думка у тому, що з способу освіти індивіда має перетворитися на механізм розвитку творчої особистості, її індивідуальних здібностей і обдарувань, артистизму. Артистизм (фр. *artistisme*) трактується як художня обдарованість або висока і тонка майстерність виконання чогось, віртуозність [63]; художня обдарованість, визначні творчі здібності; висока творча майстерність, віртуозність у будь-якій справі; особлива витонченість манер, граціозність рухів [16]; схильність, смак мистецтва, артистичним заняттям [16]; діяльність, піднята рівня мистецтва, це вищий рівень досконалості у своїй роботі; без нього хлопці на уроці не можуть піднятися на бажану духовну висоту [6]; здатність майже миттєво перемикатися на нові ситуації, опинятися у новому образі; багатство особистісних проявів, гра уяви, одухотвореність, відчуття внутрішньої свободи [8]; здатність «влучати» емоційно-естетичну, душевну енергію в людину за допомогою створення особливої установки на сприйняття витвору мистецтва, спільне його переживання, яскраве, творче за характером виконання [21]; здатність викликати в людини афективно-естетичні переживання заданої якості, що призводять до більш глибокого сприйняття пропонованого матеріалу - твори мистецтва, зверненої до слухачів мови [9]. Питання розвитку творчих здібностей дітей за допомогою театралізованих ігор висвітлювалися у роботах психологів та педагогів (О. Акулова, Л.С. Виготський, Р.М. Жуковська, О.В. Мігунова, Н.І. Сац та ін). Ш.А. Амонашвілі вважає, що дітям необхідно, даючи можливість спілкування з учителем, почуватися рівноправними його соратниками. Учні мають радіти кожному шкільному дню. Вчитель зобов'язаний, набравшись сміливості, зіграти неповторну роль педагога-актора, суть якої полягає в тому, що відносини між педагогом і дітьми, що здійснює співтворчість у системі «учитель», не повинні втрачати для них своєї правдивості, позбавляти їх почуття вільного вибору, винятковості особистого участі у діяльності на уроці. Отже, завдання педагога - повірити самому і "змусити" дітей повірити в те, що все, що відбувається на уроці, - правда [27]. Проблеми артистизму в театральній педагогіці розкривалися у дослідженнях Ю.П. Азарова, В.М. Букатова, О.С. Булатової, П.М. Єршова, А.П. Єршової, Б.Є.

Захова, Б.Я. Землянського, І.А. Зязюна, В.А. Кан-Каліка, Є.Г. Кашин, Ю.Л. Львів, Л.С. Майковський, В.Ф. Моргуна, М.А. Чехова, Є.А. Ямбурга та інших. Артистизм як творче початок у діяльності висвітлювався у працях психологів Б.Г. Ананьєва, Л.С. Виготського, О.М. Леонтєва, С.Л. Рубінштейна та ін. Артистизм вивчався у роботах сучасних учених: Р.К. Бажанової (феномен артистизму), Д.А. Белухіна (артистизм як особистісноадаптаційний комплекс), Т.С. Тюменєвої (артистизм педагога-музиканта як високий рівень емоційної включеності учнів), М.А. Харлашко (формування артистизму в дітей віком молодшого шкільного віку у системі установ додаткової освіти) та інших. У зв'язку з цим, з погляду, формування артистичної культури молодших школярів є основним у діяльності сучасного вчителя початкової школи. До вирішення цього завдання має бути стандартних підходів. Необхідно шукати незвичайні, неординарні форми роботи на уроці і в позаурочний час, що дають не тільки глибокі знання, а й викликають почуття пережитої разом радості дивовижних відкриттів, відчуття польоту, співдружності, зацікавлених один в одному вчителі та учні. У такій атмосфері немає і не може бути місця байдужості, нудьги, похмурої примусової дисципліни, зате достатньо елементів несподіванки та театралізації, одним з елементів якої є гра. У театралізованих іграх, святах, спільному дозвіллі виникає співтворчість педагога та дитини. Адже співтворчість не є результатом педагогічного перетворення сфери спільної діяльності, а процесом «включення» їх у відносини духовної спорідненості взаємовідповідальності, причетності всіх кожному і кожного всім. Театралізація (театральна діяльність) - це найпоширеніший вид дитячої творчості. Вона близька і зрозуміла дитині, глибоко лежить у її природі і знаходить свій відбиток стихійно, оскільки пов'язані з грою. Свою вигадку, враження із життя, він втілює у живі образи та дії. Входячи в образ і граючи будь-які ролі, намагаючись наслідувати те, що бачив і що його зацікавило, дитина отримує величезну емоційну насолоду. Поняття «театральність» довгий час був ні самотійної категорією, ні естетичним чи науковим терміном. Слово використовувалося як оцінне судження. Досить часто воно вживалося з відтінком осуду: театральним

називали поведінку пихатого, розраховане на твір ефекту або складається з набору акторських штампів. Феномен театральності, справді, містить щось важке, містичне, і навіть такий фахівець, як П. Паві, виділяє лише деякі асоціації ідей, які викликає цей термін [65]. Тим часом зміст поняття «артистизм» можна виявити лише у співвіднесеності до театральності. Артистизм – це ядро театральності. Театральність, швидше за все, відноситься до зовнішньої форми (частіше за публічний план) прояви артистизму. Обидва явища частково збігаються: театральність, як правило, визначається як активність, помітність, ефектність мовної та жестово-мімічної поведінки людини, виразність якої виразна значній кількості присутніх [14]. Організуючи театральну діяльність, педагог сприяє виявленню артистичної обдарованості дітей. Саме театралізована діяльність (артистизм) дозволяє вирішувати багато завдань, що стосуються формування виразності мови дитини, розвиваючи її інтелектуальні та художньо-естетичні можливості, прищеплюючи тим самим стійкий інтерес до рідної культури, літератури, театру. Артистизм знімає психічну та фізичну втомлюваність учнів, коригуючи різні сторони психіки, сприяє спілкуванню та міжособистісному взаємовідносинам дітей, а також профілактиці асоціальної поведінки та соціально-педагогічної реабілітації неуспішних школярів [11]. Величезне виховне значення, вважає Л.М. Некрасова, мають театралізовані ігри, які приносять як задоволення і радість, а й розвивають творчі здібності, формують в дітей віком поважне ставлення друг до друга, і навіть допомагають у подоланні труднощі спілкування і невпевненості у собі [10]. Артистизм — це зовнішні чинники (жести, міміка, інтонація), хоча вони дуже значимі до створення атмосфери, а й здатність майже миттєво переключатися нові ситуації, опинятися у новому образі. Словник сучасної літературної мови визначає артистизм, з одного боку, як дар, з другого — як наслідок праці: видатні здібності, художня обдарованість, свобода перетвілень, з допомогою якої людина легко, невимушено входить у образ. Особливе вміння тримати себе, витонченість манер, граціозність рухів тощо, зазвичай властиві артистам; висока майстерність, досягнута будь-ким у галузі мистецтва, будь-якій справі,

виконанні чогось [24]. Артистизм, вважає Р.К. Бажанова — здатність бути стверджуючим розташуванням, оскільки він представляє художнє явище, художній спосіб перебування в Іншому та з Іншим [37]. Просуваючись від простого до складнішого і поступово розкриваючи артистичні здібності, учні осягають захоплюючу науку акторської майстерності. У процесі підготовки до виступу вони набувають досвіду колективної роботи, вивчають особливості спілкування з глядачем, набувають навичок критичного оцінювання художнього твору в цілому та окремих літературних героїв, працюють над виразним читанням тексту та створенням характеру персонажа, вчатьса самокритичному ставленню до себе. Нині у суспільстві дедалі більше стверджується думка, що освіту із способу освіти має перетворитися на систему розвитку творчої особистості, її індивідуальних здібностей і обдарувань. Виховні можливості театралізованої діяльності великі, палітра багатогранна та має широкий спектр можливостей у задоволенні бажань та інтересів як дорослої, так і дитини. У зв'язку з цим педагогу необхідно використовувати театр у всьому його різноманітті, вирішуючи при цьому різні завдання, що дозволяють працювати над виразністю реплік персонажів, поповненням особистісного тезаурусу дитини, вдосконаленням мови. Велике значення у театралізації приділяється роботі над оформленням вистав, декораціями та костюмами, музичним оформленням. Ця робота розвиває уяву, творчу активність школярів, дозволяючи реалізувати креативно-творчі та художньо-естетичні можливості. Театр приносить дітям незрівнянну радість. Його таємнича, чудова атмосфера, святковий та радісний настрій від побаченого та почутого, а також виконаного самими дітьми, розширюючи їхній кругозір. Таким чином, дитина стає не лише глядачем, а й творцем, беручи активну участь у створенні вистави — виконати роль, виготовити декорації та костюми. Розігруючи роль персонажа, наділеного певними негативними рисами, дитина може помітити їх у собі та навчитися пересилувати їх чи, навпаки, культивувати позитивні риси. Тому необхідно підбирати такі спектаклі, де вчителєві разом з дітьми можна посміятися, а також, проаналізувавши, подолати негативні риси: лінь, страх, брехня, хворобливу

сором'язливість та невпевненість у собі. Творча взаємодія дітей у процесі спільної роботи над підготовкою та втіленням вистави відбувається за всіма умовами, властивими театральному (ансамблевому) колективу. У більш широкому розумінні стосовно цієї теми, така взаємодія може бути визначена як співтворчість, яку прийнято вважати вищою формою співробітництва. Ансамбль - це найбільш загальне визначення сукупності окремих елементів, що становлять разом струнку, узгоджене, єдине ціле. У ньому встановлюється певна рівновага ділових та міжособистісних відносин вчителя та учнів, а головне – виникають відносини причетності до загальних життєвих цінностей [37].

Артистична культура молодших школярів, стверджує С.Д. Якушева — інтегративна якість особистості, заснована на розвитку сценічної мови, креативно-творчих здібностей та кінетичних умінь. При створенні зорового та звукового образу спектаклю у школярів формується відчуття взаємозв'язку всіх засобів вираження сценічного мистецтва. Робота над роллю, її трактування постає перед школярами як налагодження цікавої логіки дій персонажа. Учні вигадують сценічні біографії своїх героїв, шукають засоби втілення образу в епізодичній ролі або масовій сцені. Весь комплекс сценічних засобів допомагає дітям відчуття значення мізансцени, а також окремих її тонкощів, музичних фрагментів, сприйняття самим актором певного жанру, стилю та ідеї вистави. Оформлення задуму іноді вимагає освоєння школярами прийомів спілкування із глядачем як ігровим елементом жанру. У виконавців має формуватися почуття відповідальності перед своїм глядачем. Враження та їх відгуки допомагають школярам освоїти феномен театру як виду творчої діяльності. Весь процес роботи дітей над спектаклем формує уявлення про театр як складне виробництво, спрямоване на здійснення художньої сценічної діяльності, тобто створення твору мистецтва — спектаклю. Людина це цілий світ. Призначення світу освіти полягає у освіті світу. Можна говорити про значення, зміст і цінності освіти. Освіта постає як єдине проблемне поле, у якому особистість має переваги, інтереси, цінності, реалізація яких призводить до самоствердження. Проблема освіти та особистості плавно перетікає у площину питання культурологізації, необхідність якої

здійснює, заявляє В.А. Сластенін, удосконалення майстерності педагога [23] та творчості, що забезпечують пізнання світу у відродженні її справжньої духовності. Феномен людської культури є багат шаровою цілісністю, що проявляється як на рівні культури людства, так і на рівні культури суспільства та освіти. Домінантою його є сучасний педагог, який здійснює створення умов, що дозволяють дитині максимально самореалізуватися, розвивати свої здібності та творчий потенціал. Успіх кожного окремого заняття залежить з його особистісної культури. Педагог завжди має пам'ятати стародавні істини, багаторазово перевірені та підтвержені практикою: талановитий учень починається з талановитого вчителя, не можна навчити того, чого в тебе немає, неможливо виховати хорошу людину на основі власних недоліків. Тільки педагог-творець, який бореться за модернізацію освіти, опановує майстерність, досягаючи висот у своїй професійній діяльності, розвиває вищі духовні та практичні сили, а також сприяє розвитку артистизму та творчого потенціалу молодших школярів, активізуючи внутрішнє перетворення за канонами істини, добра та краси.

Перевага мистецтва як засобу виховання гуманних почуттів визначається емоційною оцінкою дійсності. Художня література, що лежить в основі театралізації, більш ніж активно впливає на почуття та розум дитини, розвиває її сприйнятливність та емоційність, а виховання художнім словом сприяє прояву у дітей живого відгуку на події життя, перебудовує їх суб'єктивний світ. Відбираючи літературний матеріал для дітей, необхідно пам'ятати, що моральна, моральна дія літературного твору на дитину залежить, перш за все, від її художньої цінності. Ще 40-ті роки XIX століття В.Г. Белінський пред'являв дві основні вимоги до дитячої літератури: етичну та естетичну. Говорячи про етичну спрямованість дитячої літератури, він різко виступав проти настирливого моралізування: художній твір має торкатися душі дитини, щоб у неї виникло співчуття, співчуття герою [62]. Вирішуючи завдання виховання дітей засобами мистецтва, педагогу необхідно звернутися до класичної української літератури та поезії і, поставивши конкретне виховне завдання, підібрати літературно-

художній матеріал таким чином, щоб від його змісту залежало рішення поставлених завдань. Класична література завжди несла місію очищення як суспільства, а й усього людства від бруду, вульгарності життя. Вона лікувала та виховувала суспільство, показуючи шлях до моральної досконалості, даючи ідеал. Виховання моральних почуттів в дітей віком молодшого шкільного віку пов'язані з формуванням вони етичних уявлень, а відсутність їх веде порушення контактів із навколишнім світом. Безперечно, що на розвиток дитини та її уявлення про мораль впливають одночасно сім'я та навколишня дійсність. Вплив це іноді суперечливий. В результаті у дитини не може скластися чітких уявлень про те, як ставитися до людей, як чинити у кожному конкретному випадку. Тому робота режисера-педагога має бути цілеспрямованою, систематичною. При цьому слід пам'ятати про доступність дитині літературного матеріалу. І, перш ніж приступати до розбору та роботи над твором, необхідно з'ясувати, що знають самі діти про етику відносин між людьми, який конкретний зміст вкладають вони в поняття «доброта», «чесність», «справедливість», чи усвідомлюють вони прояви жорстокості, брехливості, самолюбства. У театральному колективі, як ні в одному іншому, виявляються та формуються етичні вистави дітей. Тут виховуються їхні почуття, визначається спілкування дітей у процесі творчої діяльності, формується «відчуття ліктя партнера», утворюється акторський ансамбль – основа театру. У дитячому театрі педагогу необхідно частіше створювати умови, в яких дитина могла б проявити свою самостійність, активність. Виховання гуманних почуттів перебуває у безпосередньої залежності від рівня етичних уявлень дитини та її здатності емоційно реагувати будь-які події, що відбуваються як із героями літературних творів, у колективі і поза ним: радіти, співпереживати, обурюватися тощо. Не потрібно вимагати від дітей визначення понять, достатньо передати їх зміст конкретними прикладами життя. У дитячому театральному колективі формою виявлення таких знань, крім бесід, є виконання акторських тренінгів-етюдів на створення різних ситуацій, у яких діти мають швидко ухвалити якесь рішення, щось зробити, зробити, щоб вийти зі скрути. Причому молодим акторам пропонується самим скласти драматургію

етюду. Особливу увагу необхідно приділяти таким тренінгам, як твір дітьми казок, де було б протиставлено одне одному добро і зло, щоб діти глибоко замислилися над поведінкою героя. Робота над літературним матеріалом у дитячих театральних студіях ставить собі за мету залучення дітей до мистецтва слова, до багатства класичної літератури, розвиває та зміцнює прагнення до знайомства з літературною спадщиною, розвиває мовлення, збагачує словниковий запас дитини, в ньому простежується рух від розуміння сенсу слова в творі до вміння сформулювати власну думку, висловити своє враження зміст тексту. Слід виділити основні завдання творчого педагога, створені задля морально-патріотичне виховання дітей: формувати в дітей віком любов і відданість Батьківщині; розвивати у них любов і повагу до народу, національної культури та традицій; виховувати любов та дбайливе ставлення до рідної природи, до своєї малої батьківщини; формувати у дітей готовність працювати на благо Батьківщини та захищати її; розвивати у кожної дитини наполегливість у досягненні творчої мети. Літературний матеріал будь-якого типу дозволяє вести розмову про моральність та громадянськість. Таким чином, режисер дитячої театральної студії у роботі над літературним матеріалом не повинен боятися звернення до класики, навпаки, у сучасній соціокультурній ситуації перенесення акценту на класичний матеріал необхідне та доцільне.

ВИСНОВКИ

Сценічне мистецтво є ефективним засобом розвитку творчих здібностей дітей різних вікових категорій. Адаптивний характер та багатоманітність варіацій втілення сценічного мистецтва дозволяє забезпечити індивідуальні потреби дитини, вилаштувати розвиток відповідно до творчих здібностей, рівня підготовки, психо-емоційних характеристик, менталітету, характеру та віку.

Заняття сценічним мистецтвом в усіх його формах сприяє всебічному розвитку особистості, його соціальним, професійним та іншим навичкам, необхідним для вільного і гідного функціонування в мережі суспільства.

В результаті дослідження можна дійти до таких висновків:

Для досягнення поставленої мети передбачено вирішення таких *задач*:

1. Проаналізувавши театралізовану діяльність як фактор творчого розвитку дітей дошкільного віку встановлено, що театралізована діяльність за змістом і формою схожа з дитячою грою і є поєднанням розважального характеру з розвиваючим. Театралізована діяльність у дітей дошкільного віку є невід'ємним елементом формування творчих здібностей так само, як і освітніх.

2. Дослідивши театральну-ігрову діяльність у формуванні та розвитку творчих здібностей з'ясовано, що театральна-ігрова діяльність має безпосередній вплив на творчий потенціал дитини, його мистецький світогляд і є базисом для подальшої творчої діяльності в різних видах і жанрах мистецтва.

3. Проаналізувавши творчий та ментально-емоційний розвиток особистості дитини засобами сценічного мистецтва, встановлено, що заняття сценічним мистецтвом позитивно впливають на стан емоційної стабільності, емоційний інтелект, коригує поведінку дитини в суспільстві, попереджуючи появу девіантну.

4. Охарактеризувавши розвиток творчого потенціалу школярів засобами сценічного мистецтва

5. Дослідивши шкільний театр як спосіб провадження розвиваючої творчої діяльності встановлено, що він відіграє важливу роль в організації творчої діяльності школярів, дозволяє їм всебічно розкрити свої творчі здібності, удосконалити акторські та режисерські навички, налагодити соціальну комунікацію,

6. Охарактеризувавши сценічні народні ігри і фольклор у формуванні творчих здібностей, виявлено, що застосування такого матеріалу при розвитку творчих здібностей поглиблює вивчення та розуміння історії та культури народу, становлення національної ідентичності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архіпова І. А. Підготовка дитини до школи: книга для батьків майбутнього першокласника. Київ, У- Факторія, 2006. С. 224.
2. Базовий компонент дошкільної освіти / Богуш А. М., Беленька Г. В. та інш.;наук. кер. А. М. Богуш. Київ: Видавництво «Світич», 2012. 26с.
3. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» / М-во освіти і науки України, Академ. пед. наук України; наук. кер. О. Л. Кононко. – Київ:Світич, 2008. 430с.
4. Барташнікова І. А., Барташніков О. О. Як визначити рівень розумового розвитку: «Серія азбука для батьків» . Тернопіль, 2011. С. 46 - 66.
5. Богатеева З. А. Заняття апликацией в детском саду: книга для воспитателя детского сада. Киев:Буква, 1988. 224с.
6. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте. Психология личности: Хрестоматия. Харьков:Фолио, 2000. 233с.
7. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте. Одесса:Маяк, 1968. 456с.
8. Великолуцька О. Д. Нетрадиційні методики зображувальної діяльності // Обдарована дитина. 2012 №5. С. 48 - 53.
9. Выготский Л. С. Психология дитини. Київ:Ранок, 2003. 371с.
10. Возова О. Хто придумав мильні бульбашки // Стежка. 2001. №4. С. 8 – 9.
11. Волощенко Н. В., Коваль О. Ю. Освітньо-розвивальний потенціал LEGO - технологій у розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільноговіку. Освітній дискурс: збірник наукових праць. Випуск 11. 345с.

12. Гагаріна Н. П. Художньо-продуктивна компетенція дошкільників. Діти і картини : навч.-метод. посіб. Кропивницький: КЗ«КОІППО ім. В. Сухомлинського», 2017. 48 с.
13. Гайдак Н. Ниточка-художниця // Джміль. 2005. №1. С. 37– 45
14. Гайдак Н. Як пензлик для клею навчався малювати //Джміль. 2006. №1. С.8 -10.
15. Горошко Н. А. Зображувальна діяльність у дошкільних навчальних закладах: малювання, ліплення, аплікація : планування, конспекти занять, методичні рекомендації . Харків : Ранок, 2007. С. 224.
16. Гуткіна Н. І. Психологічна готовність до школи, 4-е видання. Київ:Грані-Т, 2006. .208с.
17. Демчук М. Нетрадиційні техніки // Палітра педагога. 2001. №3. С. 22 - 25.
18. Дичківська І. Розвивати інтелектуальну обдарованість. Технології раннього навчання Глена Домана // Палітра педагога. 2004. №2. С.7 –16.
19. Дубович М. Ф. Ліплення дитячому садку. Київ: Рад. школа,1984. 120с.
20. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Навчальний посібник. Київ : Центр учбової освітньої літератури, 2012. С. 204 - 208.
21. Експрес-діагностика в ДНЗ. Комплект матеріалів для практичних психологів / Під ред. О. Дєдов. Хотин, С. 89 – 98.
22. Енциклопедія освіти. Акад. пед. наук Укр. / головний ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 236с.
23. Ельконін Д. Б. Психологія навчання молодшого школяра. Одеса: Маяк, 2004. 184с.

24. Журова Л. Є., Кочурова Є. Е., Кузнєцова М. І. Діагностика готовності дітей дошкільного віку до навчання у школі / під ред. Л. Є. Журова. Львів: Джерельце, 1999. С.81 -104.
25. Закон України « Про дошкільну освіту» Освіта України. Київ, 2001. 15 с.
26. Зінкевич-Евстїгнеєва Т. Д. Чудеса на піску // Дошкільна педагогіка. 2007. №1. С. 50-52.
27. Іваницька О. Зимові фантазії // Джміль. 2001. №4. С. 3 - 4.
28. Іваницька О. Що може зубна щітка // Джміль. 2000. №4. С.12.
29. Іваницька О. Малюємо квачиком // Джміль. 2001. №1. С. 12 -13.
30. Інтелектуальні здібності дитини / (упоряд. С. Д. Максименко, К. С.Максименко, О. П. Главник). Київ : Мікрос – СВС, 2003. 112с.
31. Карапузова І. Дитяче експериментування: реалії та перспективи //Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2016. №9 (63). С. 39 – 63.
32. Комарова Т. С. Образотворча діяльність у дитячому садку: програма та методичні рекомендації. Для занять із дітьми 2-6 років. Харків: Видавництво «Ранок». 2007. 178с.
33. Котляр В. Основи образотворчого мистецтва і методика художнього виховання дітей: навч. посіб. Київ: Кондор, 2006. 200с.
34. Кравець Г. Творчі ігри // Дошкільне виховання. 2002. №9. С. 20 - 21.
35. Кравець Н. Підготовка руки до письма // Дошкільне виховання. 2003. №10. С.18 - 19.
36. Кулагіна І. Ю. Вікова психологія. Одеса:Євгеніос, 1997. 176 с.
37. Курінша В. І. Дидактичні ігри на уроках образотворчого мистецтва // Початкове навчання і виховання. 2006. №19 - 21. С.53 - 55.

38. Ликова І. О. Художнє виховання, навчання й розвиток дітей 2–6 років «Кольорові долоньки». Формування естетичного ставлення і художніх здібностей в образотворчій діяльності. Харків : Ранок, 2008. 128с.
39. Лурія А.Р. Розвиток конструктивної діяльності дошкільника // Питання психології. 2003. №7. С. 27 - 32.
40. Максимчук В. Казкова подорож на уроках образотворчого мистецтва // Розкажіть онуку. 2010. №3. С. 34 - 44.
41. Малювання з дітьми дошкільного віку: Нетрадиційні техніки малювання, конспекти занять. / Під ред. Казакової Р. Г. Київ: СФЕРА, 2005. (Серія«Разом з дітьми»).
42. Масол Л. Виховний потенціал мистецтва – джерело освітніх інновацій // Мистецтво та освіта. 2001. №1. С. 2 - 5.
43. Мельник В. М. Мистецтво витинанки та аплікації : навч. посіб. / В. М. Мельник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2006. С. 12 – 13.
44. Мухіна В. С. Шестилітня дитина в школі. Київ : Просвіта, 1990. 144с.
45. Парамонова Л. Роль конструкторських завдань у формуванні розумової активності // Дошкільне виховання. 1985. № 7. С. 46-49.
46. Педагогіка. Енциклопедія сучасної України. Київ:Академкнига, 2005. С. 720.
47. Петінова Л. Малюють мильні бульки // Джміль. 2000. № 2. С.10.
48. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ.: «Академвидав», 2006. 207 с.
49. Проблеми освіти: Наук.-метод. зб. / колектив авторів. Київ: ІЗМН, 1996. Вип. 6. 176с.
50. Про дошкільну освіту: закон України. Зміни від 06.09.2018. URL:<https://www.yurfact.com.ua/> (дата звернення: 27.10. 2022).

51. Прокопенко Л. Чарівниця Акватипія // Джміль. 2008. №2. С. 5 -6.
52. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 р. №2145-VIII // Відомості Верховної Ради. 2017. № 38 - 39. С. 380 - 391.
53. Пісоцький О. П., Пісоцька Л. М. Характеристика продуктивних видів діяльності дітей старшого дошкільного віку. / Психолого-педагогічні науки. 2018. №3. С.103-106.
54. Пісоцький О. П. Основи образотворчого мистецтва та образотворча діяльність у дошкільному віці: навч. посіб. для студентів. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя. 2014. 138с.
55. Психологія: підручник для пед. вузів освіти / за ред. Г. С. Костюха. Київ: Рад. шк., 1968. 371с.
56. Савченко. О. Новий стан розвитку 4-річної початкової школи // Початкова школа. 2001. №1. С. 6 - 10.
57. Синельников В. Формування розумової активності дошкільників під час вирішування конструкторських завдань //Дошкільне виховання. 1996. №8. С. 93-100.
58. Скрипка Н. Г. Використання новітніх технологій в зображувальній діяльності // Бібліотечка вихователя. 2005. №5 - 6. С. 49 – 51.
59. Смирнов А. А. Проблемы психологии памяти .Київ:Знання. 1999. 423с.
60. Сухар В. Л. Конструювання в ДНЗ. Старший вік . Харків: Вид-во «Ранок», 2016. 176с.
61. Сухомлинський В. Серце віддаю дітям. Вибрані твори в 5-ти томах. Т. 3 Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина. Київ: Рад. Школа, 1977. 251с.
62. Сухорукова Г. В. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі: підручник / О. О. Дронова, Н. М. Голота, Л. Н. Янцур; за ред. Г. В. Сухорукової. Київ : Видавничий дім «Слово», 2010. 376с.

63. Трифонова Г. Є. Дитячий малюнок, як форма гри // Дошкільне виховання. 1996. №2. С. 24 - 28.
64. Усова А. П. Навчання в дошкільному закладі освіти. Київ: Знання. 1998. 236с.
65. Ушинський К. Д. Твори у т. 8. Київ: Знання. 1983.
66. Фоменко Л. Вийти за межі свого аркуша. Спільно-індивідуальна форма організації колективної діяльності // Дошкільне виховання. 2007. № 9. С. 9 - 10.
67. Фрідман Л. М. Психологічний довідник вчителя. Київ: Дніпро, 1991. 288с.
68. Швайко Г. С. Занятие по изобразительной деятельности в детском саду. Одесса: Маяк, 2001. 325с.
69. Шульга Л. “Барвіста радість” (Розвиток творчих здібностей дітей дошкільного віку на заняттях). 3-є видавництво. Запоріжжя: ТОВ “ЛПС” ЛТД, 2017. 336с.
70. Ющенко О. Ігри та вправи до уроків образотворчого // Початкова школа. 2006. №11. С. 39 - 40.